

Matija Malešič | Skleda leče

1.

V veliki sobi, v katero so vodili gosposke goste in kjer je bil za gosпода župnika pripravljen poseben stol, stol brez nog, stol na podolgovatih, raztegnjenih lokih, na katerem se je človek tako prijetno zazibal, če je sédel nanj, da je nehoté budil pri tistih, ki so sedeli na stolih s štirimi nogami, zavist in željo, zibati se na njem, zazibati se ob vsaki najmanjši kretnji, zibati se, neprestano se zibati, prijetno se zibati. Med ropotanjem stolov in naglico, s katero so jih ženske razmeščavale okoli mize, je Ivanovo uho razločilo, kako je zanihal stol na podolgovatih in raztegnjenih lokih. Prej ko je mogel pregledati pota in steze do hiše, da bo videl, od kod prihaja gospod župnik ali kaki drugi gostje, prej so mati stopili na hišni prag in zaklicali: »K obedu!«

Ivan je iz njihovega glasu in pogledov razbral, da so preudarili in pripravljajo nekaj posebnega. Nenavadno je bilo tudi, da sta Lizika in Terezika v kuhinji kuhali, cvrli in pekli kakor na sam božič ne. Cvrčanje razbeljene masti in vonj po pečenem mesu je kar puhtel iz kuhinje.

V veliki sobi je že čakal ob gornjem koncu dolge mize stol na podolgovatih in raztegnjenih lokih. Mati so pomignili Ivanu, naj sede nanj. Ko jih je Ivan začudeno in neverjetno pogledal, so ga porinili proti stolu. In ko se je še obotavljal, so ga potisnili vanj. Oče je medtem že stopil k stolu na njegovi desni, se pokrižal in začel moliti. Prej ko se je Ivan zavedel in prišel do besede, se je zibal na stolu s podolgovatimi in raztegnjenimi loki, zibal, zibal, pa naj se je še tako trudil, da bi bil vsaj med molitvijo pri miru. Mati so sedli na stol ob njegovi levi.

Terezika je v belem predpasniku, ki ga ni pripasala niti vselej tedaj, kadar je stregla gospodu župniku, Terezika je ponudila juho najprvo Ivanu. In ko jo je debelo pogledal in ni posegel po zajemalki, so posegli po njej mati in mu do vrha napolnili krožnik.

Leva Ivanova noga, ki je bila krajša ko desna, ni segla s stola na podolgovatih in raztegnjenih lokih do tal. S samo desno nogo Ivan ni mogel preprečiti, da se ne bi stol tudi med jedjo zibal, zazibal vselej, kadar je posegel z žlico na krožnik, zazibal, kadar je nesel žlico k ustom, zazibal, kadar je pihnil v vročo juho. Kar mu je vzbuvalo zavist in vročo željo, kadar je gledal, kako prijetno se ziblje gospod župnik na stolu s podolgovatimi in raztegnjenimi loki, mu je bila sedaj neprijetnost, nerodnost, zadrega in muka. Kri mu je silila v glavo, trudil se

je, da se ne bi njegovi pogledi križali s pogledi polbratov, ki so ga zavistno in začudeno pogledovali.

Oče je bil edini pri mizi, ki je govoril. Začudil se je vselej, kadar je Terezika prinesla novo jed v sobo: »Saj to je prava gostija! Mati, o, naša mati znajo, preudarijo in napravijo temeljito, česar se polotijo!«

Materi je očetova hvala ugajala in izpodbujala njihovo vnemo. Njihovi pogledi so spremljali Terezikine in ji velevali, komu naj ponudi, karali so Jožeta, ki je hotel blekniti zbadljivo besedo na Ivanov račun, krotili so Franceta in Vincenca, ki sta se suvala in namigavala na Ivana. Materini pogledi so prepovedovali Pavlu, Lojzetu in Tončku, da bi vprašali, kaj naj pomeni toliko dobrih jedi, izbranih jedi; kaj naj pomeni, da jedo v veliki sobi, kjer sami še nikdar niso jedli; kaj naj pomeni, da sedi Ivan na stolu s podolgovatimi in raztegnjenimi loki, ki so ga iz kota primaknili k mizi le za gospoda župnika ali takega gospoda, ki je prišel z njim, in mu je sam gospod župnik izkazoval spoštovanje. Mati so vse videli, mati so vse nadzirali, njihova volja je polnila sobo in ukazovala omizju.

Ivanu so mati izkazovali posebno pozornost. Sami so izbirali kose mesa zanj in mu jih pokladali na krožnik. Bolj ko je Ivana njihova skrb dražila, bolj so bili vsiljivi.

Stol pod Ivanom se je zibal, zibal. Bolj ko se je trudil, da ga umiri, bolj se je zibal. Včasih je Ivan mislil, da prijetno zibanje stola na podolgovatih in raztegnjenih lokih budi v župniku modre misli in izbrane besede. Sedaj je z bridkostjo spoznal, da njemu stol ne priziblje pametne misli in primerne besede, s katero bi odgovoril na materino preudarnost in vsiljivo dobroto.

»Ali piščančevega želodčka in jetrc nisi ocvrla, Terezika?« so vprašali mati.

»Seveda sem jih, mamica. Ali jih ne dobi kakor vselej Tonček?«

»Ne! Danes jih dobi Ivan!«

Terezika je prihitela od Vincenca, mati je z vilicami pobrskala med kosi ocvrtega piščanca, nabodla želodček in jetrca ter jih položila na Ivanov krožnik.

Tonček, najmlajši, je postrani pogledal Ivana, na katerega je bil jezen že, odkar je sedel na stol s podolgovatimi in raztegnjenimi loki, še bolj pa, ker je videl, kako ga mati častijo. »Zakaj dobi danes želodček in jetrca Ivan in ne jaz?« je užaljeno vprašal.

»Ker jaz tako hočem!« je odločno rekla mati.

»Pa zakaj hočete tako?«

»Otroci morajo pri mizi molčati, če ne, pojdejo jest v kuhinjo!«

»Torej niti ne smem vprašati, zakaj dobi danes piščančeva jetrca in želodček Ivan in ne jaz?«

»Tonček!« so povzdignili mati svoj glas in pogledali na vrata.

»Povem ti jaz, Tonček, zakaj vse to. Zato, ker me hočejo oženiti!« je bruhnilo iz Ivana. Ujel se je z rokami za mizo, da je prisilil stol pod seboj k miru in hotel srdito pogledati mater. Ali pogled je zdrknil mimo nje in zabegal po presenečenih polbratih.

Mati so pobledeli, očetu se je zaletelo, z Jožetovega obraza je v hipu splahnela zbadljivost in porogljivost, France in Vincenc sta se prestrašeno ozrla v mater in se dregnila s komolci. Pavel in Lojzek sta začudeno zazijala v Ivana. Tonček je mislil, da je trenutek ugoden, in je zabodel svoje vilice v piščančev želodček na Ivanovem krožniku.

»Smrkavec!« so ga krcnili mati po roki. »Če rečem, da je želodček Ivanov, je Ivanov!«

Ivan pa ko da ga je obsedlo. »Premajhen si še, Tonček, da bi ženili tebe! Ko dorasteš in te bodo tako skrivnostno ženili ko mene, pripravijo tudi tebi gostijo, da te omehčajo, če bi se morda upiral materinim željam. O, naša mati znajo, preudarijo in napravijo temeljito, česar se polotijo.«

Mati so hitro odložili vilice, vstali od mize in si potegnili ruto na oči.

»Kako govorjenje je to, Ivan?« je vprašal oče suho.

»Kakršno obnašanje proti meni, tako govorjenje!« je zabrundal Ivan. Popustil je z rokami mizo, omahnil na hrbet stola, ki je na lokih smuknil nazaj.

»Strežem mu bolj ko župniku,« so potožili mati.

Ivan jih je prekinil: »Strežete, strežete bolj, ko strežete župniku. Vprašanje je le, zakaj mi strežete. Drugače mi niste bili nikdar prav radodarni, sedaj naenkrat ni ničesar škoda in se vam ne smili ne mast ne meso ne moka, le da me pridobite za svoje namene. Smo že kdaj prej sami sedeli v tej sobi? Ste že kdaj prej potegnili zame ta stol na lokih k mizi? Sem do danes že kdaj jaz dobil ocvrti piščančev želodček in jetrca, pa četudi mi je bil god ali sem bil bolan?«

Mati so globoko vzdihnili. »Tak je bil, je in ostane, ves moj trud je zaman. Ti pa,« so se jezno otresli na očeta, »ti pa ga le še zagovarjaj in mu dajaj potuho. To je zahvala za ves moj trud in za vso mojo skrb zanj.«

»Ivan!« Očetov glas je bil globok in raskav, brki so se mu stresli, obraz se mu je pomračil. »Zopet začenjaš?«

»Jaz začenjam?« se je zopet ujel za mizo in se dvignil s stola Ivan. »Šušljate za mojim hrbtom: 'Oženimo ga!' Mati me silijo z jedmi, kakor me niso še nikdar. Jože se mi smeje v obraz, France, Vincenc stikata glavi, Lizika in Terezika me radovedno ogledujeta, ženina, vsi vedo, le jaz ničesar. Mene je treba najprvo omehčati z jedjo, z gostijami, s kurjimi želodčki in jetrcami.«

Mati so globokeje ko prej vzdihnili, oče je vstal: »S svojimi očitki bi lahko počakal vsaj toliko časa, da pojemo. Prav sedaj moraš materi in nam kvariti razpoloženje. Sedaj jej!«

»Ne pritaknem se več teh vaših jedi! Lepo je vse to preudarjeno, premišljeno in napeljeno, ali tako, z jedjo, me ne boste ujeli in se me ne boste iznebili.« Ujel se je z rokami za mizo in sunil stol izpod sebe. »Z jedjo ne boste odkupili mojih pravic, pravice prvorojenstva.« Hlastno je pohitel iz sobe, govoril je sunkoma bolj sebi kot drugim in ko da se hoče opogumiti. »O, naša mati znajo, preudarijo in napravijo temeljito, česar se polotijo. Ali prvorojenstvo je več ko jed in tega ne dam, ne dam, ne dam.«

2.

Oče je pristopil k vrtni klopici za hišo, na kateri je sedel Ivan. »Ne greš nazaj k mizi?«

»Ne.«

Oče je zamigal z dolgimi brki in potegnil sapo skozi nos. »Terezika,« je zaklical proti hiši, »pošlji nama ključ od kleti, v kleti se pogovoriva.«

Ivan je uporno molčal in se trudil, da ne bi pogledal očetu v obraz.

»Tudi v klet nočeš?« Vse bolj raskav je bil očetov glas in vse bolj so se mu tresli brki.

Ivan je hotel jasnosti in je šel. Lojzek in Tonček sta pritekla za njima in jima prinesla polno košarico prigrizkov. Ivana je bodla materina skrb, pospešil je korake, na košarico se še ozrl ni, oče jo je moral sam nesti.

Viničar se je razveselil njiju prihoda, podobrikal se je gospodarju, se smukal okoli njega in čakal, da mu reče, naj prinese svoj vrč za vino. Gospodar ga je moral opomniti, naj ju ne moti.

Oče je natočil traminca, najboljše in najmočnejše vino v kleti. »Pij!«

Ivan kupice niti pogledal ni.

»Prigrizni!«

»Ne dražiti me s temi materinimi vabami!«

Tiho, tiho je bilo v kleti, da je Ivan slišal, kako kratko in presekano je oče dihal.

»Sin!«

Ivan se je sunkoma ozrl na očeta, oči so se mu razširile, odpiral je usta, da se začudi, vendar se je premagal in ni rekel nobene besede.

»Zakaj nočeš piti?« Oče se je silil, da bi govoril z navadnim glasom. Zvrnil je vase kupico traminca in zamlaskal z jezikom. »Laže ti bo, kakor bo tudi meni laže, če s tramincem odplakneva, kar je pri vsem tem neprijetnega.«

»Neprijetnega? Zato torej vse to motoviljenje, skrivanje in šepetanje za mojim hrbtom, pa materine gostije, ker vam je neprijetno?« Videl je na očetu, da je sam nase jezen, ker je rekel nepremišljeno besedo.

»Na vsako besedo paziš danes.«

»Vsak, kogar bi hoteli tako izriniti iz hiše, kakor hočete mene, vsak na mojem mestu bi bil previden in bi pazil, kakor moram biti na straži jaz.«

»Sin, če ti hoče kdo na svetu dobro, sem to jaz. Ali mi verjameš?« In je pogledal sinu v oči.

»Po vsem tem šušljanju in skrivanju in obiranju doma — ne verjamem!«

»Sin!«

»Sedaj sem: sin, sin, sin! Do sedaj mi niste še nikdar tako rekli, še sedaj bi mi morda ne rekli, da ni traminca in da vas niso mati naučili, kako me pripravite in omeščajte.«

Ivan je videl na očetu, da je rekel preveč. Čakal je, kaj bo. Ali iz očeta ni bruhnilo, posegel je zopet po kupici in se silil, da se z vinom umiri.

»Ni dosti, da sem pri hiši zadnji, pred polbrati in polsestrami me je treba še smešiti in poniževati.«

»Pri hiši nisi zadnji, to je prvo! Drugo je, da te nihče ne smešiti niti ponižuje.«

»To ni poniževanje in smešenje, da že vsi vedo, kako se me hočete znebiti? Ivan se ženi! Jaz pa se prav nič in nikjer ne ženim, vi me ženite! Kje in s kom? Drugi vedo, jaz ne! Se je že kdaj na svetu kdo tako ženil?«

»Sin si mi, kakor so mi sinovi Jože, France, Vinko, Pavel, Lojze in Tone. In ni mi manj pri srcu tvoja sreča ko njihova. Vsi ne morete ostati doma.«

»Sedaj torej vem toliko, kolikor sem prej le slutil: od hiše moram, priženiti me mislite nekam, za materino jed naj prodam svoje prvo-rojenstvo. Kam me mislite priženiti, če smem vprašati in vedeti?«

»Kako trda je pri nas za posestva, veš sam; pri taki družini, kakor je naša, mora človek vse bolj paziti na vsako priliko. Na prav majhno posestvo te s prvega posestva v fari ne morem dati, kupiti ti primernega posestva ne morem, pa da tudi imam denar zanj, ker ga sploh ni na prodaj. Vsako priliko moramo izrabiti.«

»Odkar so začeli mati siliti vame s svojo prijaznostjo in dobrotami, sem imel kdaj premisliti vse neveste daleč naokoli. Nobene stare ne škiljaste ne poznam, nobene grbaste, tudi ne nobene, ki bi šepala ko jaz.«

»Ni stara, ni škiljasta, ni grbasta, ni šepasta, nasprotno! In posestvo, posestvo! Pomisli nad štirideset oralov posestva, lepega posestva! Pri

hiši je sadonosnik, da ga je lepota pogledati, ob vinogradu z mladim nasadom izbranih trt je viničarija, ki je podobna gosposkemu dvorcu. In nikomur ne bi imel ničesar izplačati iz posestva! Prilika, prilika se ti ponuja, kakršne ne bo zlepa.«

»Je stara vdova?«

»Ni! Prav za prav... no... hm, kako bi rekel?«

»Vdova torej tudi ni. Nevesta brez telesne napake z lepim posestvom, taka si je poželega mene, prav mene, ki šepam?« Hipoma je Ivan oživel: »Ste govorili s katero mojih tet o tem?«

Očeta je nemilo dirnila omemba tet. Ko je Ivan to opazil, se je vrnil v razdraženost, nezaupanje in sumničenja: »Ko bi mislili pošteno in lepo z menoj, ne bi toliko mencali in hodili okoli vrele kaše. Zakaj ne poveste, katero mislite?«

»Sin!« Oče je stopil k njemu in mu položil roko na ramo. »Ni mi lahko, rajši bi, da bi kdo drugi govoril o tem s teboj.«

»Pustite ovinke, uvode in predgovore! Katera je?«

»Na to predvsem pomisli: nad štirideset oralov posestva je pri hiši, nudi se ti prilika, kakršne niti v desetih letih ne bo lepše. Velika družina, kakor je naša, mora gledati in računati z vsako priliko.«

»Nad štirideset oralov posestva,« je napenjal Ivan možgane, »in ni ne stara, ne škiljasta, ne grbasta, ne šepa, ni torej nobena pokveka...«

»Greh je govoriti v isti sapi o pokvekah in Divjakovih dekletih.«

»Divjakova dekleta!« Ivan je napel ušesa, oči so mu silile iz jamic, nozdrvi so mu vzdrgetale, z gornjim životom se je nagnil k očetu, ki pa je naglo odštorkljaj iz kleti in klical viničarju, naj prinese vrč za vino.

Ivan je udaril s pestjo po sodu, ozrl se je po poltemni kleti, nato je planil za očetom in ga ujel za rokav: »Julko mislite?«

Oče se ga je otresel in mu ni odgovoril. Pred bliski, ki so se kresali iz Ivanovih oči, je pobegnil v vinograd. Viničarja je potegnil s seboj, da bi mu Ivan ne sledil. Zanašal se je na posestniški ponos v sinu, ponos, ki pred viničarjem ne spregovori, kar ni za tuja ušesa.

Ivan je dvignil glavo in pogledal na nebo: nikjer po neizmerni modrini ni bilo oblačka, spomladna toplota, mehka in nedeljska je vrela iz sonca. Pogled mu je obvisel na daljnem Svetem Duhu, pohitel je po gričih, grebenih in dolinah do tja, kjer blizu Radgone Slovenske gorice spremenijo smer in krenejo proti jugu: brsteli so vinogradi, zelenje je sililo ob popkih iz trt; sončile so se bele viničarije in gosposki dvori, nedeljski mir so uživale kmetije, sanjali so gozdiči med vinogradi in sadonosniki, ki so bili vsi beli, vsi cvetoči, vsi svatovski. Nedeljski mir in spokojstvo je bilo razlito gori od Svetega Duha noter do ravnin ob Muri. Noben občutek ni zakril gorkega božjega sonca, nobena vejica ni vztrepetala po gozdičih, noben trs v vinogradih se ni zganil, noben beli

cvet med milijoni se ni odtrgal od veje in pohitel na tla, nobena senca ni hušknila čez bele zidove viničarij, gosposkih dvorov in kmetij ob novici: Ivan naj vzame Divjakovo Julko, tisto Julko, ki so jo — ni dolgo tega — potegnili iz Mure in komaj priklicali nazaj v življenje.

Ivan se je ozrl po domačem posestvu: tudi tu je bilo vse mirno, vse tiho, vse nedeljsko, noben trs v vinogradu se ni zganil, nobena vejica ni vztrepetala v gozdu med vinogradom in sadonosnikom, noben beli cvet se ni odtrgal s cvetočih jablan, nobena senca ni hušknila čez bele stene njegove rojstne hiše in viničarije, ob kateri je stal.

Ves žalosten in potrj je Ivanov pogled z domačega posestva zabegal v dolino na pokopališče: »Mama, stara mama, ste slišali v grob? Divjakovo Julko so mi namenili, tisto Julko, na katero morajo, kakor pripovedujejo ljudje, domači še zmerom paziti, da jim ne uteče nazaj k Muri. Sramote, pravijo ljudje, noče preživeti.«

Zaman je Ivan napenjal oči, tudi čez pokopališče ni hušknila nobena senca, niti na materinem, niti na grobu stare matere se ni zganila nobena travica.

3.

»Sin,« je položil oče roko na ramo Ivanu, ki je begal s pogledi tja nekam na vzhod, kjer spremenijo Slovenske gorice smer in krenejo proti jugu. »Sin, naj bo dovolj premišljevanja. Stopi v klet, da se pogovoriva.«

»Sonce, ti ne zatemniš? Gorice, vas ne stresa začudenje? Gozdiči, vi ne zdivjate v jezi? Sadonosniki, vi ne stresate z vej belih cvetov od ogorčenja? Viničarija, ti se ne pogrezneš v zemljo od sramu? Postojte, oče, da vidim, če res ni sledu sramu v vaših očeh?«

»Sonce, kakor vidiš, ni zatemnelo, sije na gorice in viničarijo topleje in prijazneje kakor prej, ko si zahteval od njega, da potemni. Zakaj le naj bi potemnelo? Če ni zatemnelo tedaj, ko je hitelo obupano dekle, Julka, proti Muri, da se vrže v hladne valove, zatemni tem manj sedaj, ko se trudimo, da ji izbijemo iz glave misel na Muro ter jo vrnemo življenju in soncu.«

»Kako pravite? Trudite se, da ji izbijete iz glave misel na Muro ter jo vrnete življenju in soncu?« In Ivan je sledil očetu v klet.

Oče je zaprl vrata za seboj in prižgal svečo.

»Pa vas je le sram in nočete, da bi sonce slišalo o vaših kupčijah.«

»Dokler se dodobra ne pomenimo in ne sklenemo, kako in kaj, je bolje, da nihče o tem ne vé.« Oče je še zamreženo okno v kleti zaprl.

»In če bi se res domenili, kakor napeljujete, in bi zašumelo med ljudmi, kam pogledate, če vas kdo vpraša, ali res svojega prvorojenega sina tako sramotno prodajate?«

»Nihče te ne prodaja, to je prvo, drugo je, da se morava po vrsti porazgovoriti o stvareh, ki so pri vsem tem pomembnejše ko ženitev sama.«

»Ali so Divjakovi sprožili to nezaslišano misel? Ali oni silijo v to ženitev, ne vi, ne mati?«

»Kdo je načel to misel, je postransko. Glavno in važnejše je, da boš gledal s čisto drugačnimi očmi na to možitev, ko se pogovoriva o njej, jo pretreseva, od vseh strani pregledava, pretehtava in razsodiva vse razloge za in vse ugovore. Veš, kako trda je v Slovenskih goricah za zemljo, ki je ne dobiš, kakršno bi rad, niti da jo plačaš z zlatom. Zato moraš zgrabiti za vsako priliko.«

»Ali je posestvo vse?«

»Posestvo ni vse. Ali temelj je, na katerega zidaš. Glej na svet in stvari na njem, kakor so in ne kakor so te naučile tete in stara mati in kakor sanjaš o življenju. Oče sem ti, kakor bi skrbnejšega ne imel, da ti je Bog dovolil, naj si ga sam izbereš. Rekel sem in še pravim, da se je treba o vsem tem porazgovoriti. Prvo je...«

»Prvo je, da veste, prvo je to: pogledajte letnico in ime na tramu nad vašo glavo! Pred sto leti in še prej je gospodarila na tem posestvu naša kri, kri moje matere. Ta kri je v meni, samo v meni, ni je v Jožetu, ne v Francetu, ne v Vincencu, ne v Pavlu, ne v Lojzetu in ne v Tončku, ni kapljice je ni v tistem, kateremu hočete prepustiti posestvo. Prvo je torej: mene hočete pognati z doma, enemu teh tujcev hočete prepisati posestvo.«

»Ne kipi! In glej na stvari, kakršne so! Če rečem, da se je treba o vsem tem pogovoriti, mislim, da bova tudi o tem rekla besedo, pametno, preudarno in pravo besedo.«

»Tujci,« je ugajala in izpodbujala beseda Ivana, »tujci ste vi vsi, vsi! Jože, ki misli, da bo posestvo njegovo, ker je najstarejši med njimi, France, Vinko, Pavel, Lojze, Tonček, Lizika, Terezika, vi, ki si s priženitvijo in z denarjem, ki ste ga prinesli k hiši, niste kupili naše krvi. Tujci, tujci! Največja tujka na posestvu je mati! Po njej ste vsi tujci, še vas je odtujila in vam vzela vse tisto, kar vas je po meni in moji rajni materi vezalo na našo kri.«

»Tete in stara mati so te dobro naučile. Ali njihove hujskarije ne morejo spremeniti dejstva, ki je napisano v zemljiški knjigi in ki pravi, da nisem razen petih oralov, ki si jih z viničarijo, v kateri sva, dobil po stari materi, sam posestnik ostalih dvainšestdesetih oralov, temveč delim to posest z materjo. Da ti tudi hočem in po svoji vesti smem izročiti posestvo, vsega ne dobiš, vsaj za enaintrideset oralov bi rekla svojo besedo tudi mati. Zahtevaš morda, da ti tudi mati, ki je — kakor

trdiš — največja tujka na posestvu, zahtevaš torej, da ti tujka tebi nič meni nič prepusti svojo polovico, svojih osem otrok pa pošlje beračit?«

»Poglejte letnico in ime na tramu nad svojo glavo. Naša kri pije iz te zemlje po svoji pravici.«

»Zemljiška knjiga je merodajna, ne letnice! Letnica in imena so okrasek za črviv tram, ki ga bo treba kmalu izmenjati. Letnice so preteklost, zemlja pa je sedanost. Tram z letnico vržemo na ogenj, kjer se spremeni v pepel, zemlja pa bo živela svoje življenje, zakaj zemlja je življenje, trdo življenje, zemlja je sedanost. Zemlja je življenje, kar je letos na vrhu in vidno, bomo z leti preorali in pokopali na dno, da ne bo vidno. Zemlja je resničnost, ki zahteva vsako leto delovnih, skrbnih in ljubečih rok. Ne vpije kri iz zemlje, zemlja zahteva rok, delovnih rok, ki jo obdelujejo. Ako bi te po smrti tvoje matere vzel v naročje, prehodil stokrat na dan posestvo in ga prosil, naj se te kri v zemlji usmili, naj odene drevje spomladi v cvet, jeseni v sad, kaj misliš, kako bi bilo sedaj posestvo? Posestvo samo je zahtevalo delovno in skrbno žensko roko po smrti tvoje matere. Sporedi moje besede s hujskanjem tvoje stare matere in tet ter sanjami, ki so daleč od resničnosti, pa mi pljuni v obraz, ako sem, ko sem se oženil, storil kaj gršega in slabšega, kakor bi storil na mojem mestu ti ali katera tvojih tet.«

Sveča je nemirno plapolala, plamen je osvetlil očetov obraz, da je Ivan na njem videl, kako oče misli prav tako, kakor je povedal.

»Glej svet in dogajanje na njem tako, kakor v resnici so, pa se pogovoriva o tem, kar je potrebno za tvojo bodočnost, pogovoriva tako, kakor se to spodobi med očetom in sinom. Devet vas moram preskrbeti. Bog, ki vidi v moje srce in me bo sodil, ako kateremu napravim krivico, Bog ve, da me skrbiš bolj ko kateri onih osmih. Matere nimaš, kakor jo ima onih osmero. Strah me je misliti, kaj bo s teboj, če me Bog nenadoma pokliče predse.«

»Pustili bi me pri teti, pa bi vas ne bilo treba biti strah.«

»Le počasi, le po vrsti, tudi na to prideva. Prvo je torej...«

»Počakajte, naj povem jaz: prvo je torej, kakor sem rekel, da se me hočete znebiti in me pognati s posestva moje matere in njenih dedov. Drugo je, da me tako sramotno silite v kupčijo, ki se o njej pod božjim soncem niti pogovarjati nočete. V temno klet me zaprete, da vam ne morem uiti in morete skriti pred menoj svoj obraz. To je čudna skrb in lepa ljubezen!«

»Prosim te za eno: zamisli se sedaj v mojo kožo. Kaj bi ti na mojem mestu napravil? Sedem sinov imaš, vseh sedem moraš preskrbeti, za vseh sedem boš dajal Bogu odgovor, vseh sedem imaš enako rad. Da, da, vseh sedem imaš enako rad, vseh sedem bi po božjih in človeških postavah moral imeti enako rad, ali Bog mi odpusti, da je med njimi

eden, ki me skrbi bolj ko drugi, eden je, ob katerega rojstvu sem bil bolj vesel in srečen kakor nikdar pozneje. Tisti sin si ti, Ivan, sin moj prvorojeni.«

»Prvorojenec sem, pa moram prvi od hiše! In v sramoto moram, kakršne Slovenske gorice še niso doživele.«

»O tistem, kar praviš, da je sramota, o tem se pogovoriva pozneje. Le lepo po vrsti! Najprvo razmotriva vprašanje, kdo od vas devetih ostane doma. Tu more ostati le eden in da ob sedmih sinovih ne dava z materjo posestva nobeni hčerki, to uvidiš sam. Da posestva deliti ne kaže, mi tudi pritrdiš. Komu torej naj ga dava?«

»Ne vprašajte mene, ko sta se z materjo že dogovorila in je sklenjeno, da ga jaz ne dobim.«

»Nisva se dogovorila z materjo in prav nič še ni gotovo, kdo dobi posestvo. Krivičen si Jožetu in odveč so vajini prepiri, kdo je prvorojenec in ima več pravice do posestva. Morda dobi posestvo Tonček, najmlajši. Pravim ti, da še nisva ničesar sklenila. Poudariti moram to: posestva ne dobi nihče, dokler vas drugih osem ne bo preskrbljenih. Kako bi bilo življenje pri hiši, če bi ti ali Jože ali France ali Vinko pripeljal domov mlado, vsi drugi pa bi bili še doma z menoj in materjo vred? Sam uvidiš, da je to nemogoče.«

»Preideva kar k moji drugi točki: Divjakovo Julko naj vzamem! Divjakovo Julko!«

»Bodi odkrit, Ivan, in mi povej: da smo ti rekli prej, preden je začel zahajati k Divjakovim tisti nesrečni Milan, da smo ti rekli prej: Divjakovo Julko vzemi, ali bi se le za hip pomišljal?«

»Pravkar ste me učili, naj gledam svet in dogajanja na njem tako, kakor v resnici so, sedaj pa sami kretate nekam, česar ni.«

»Tiha voda si, pravi mati in skrbi jo, ker toliko premišljaš, razglabljaš in molčiš. Res rad sanjariš, premisli in preudari sedaj to: Milan, ki rad divja okoli z motornim kolesom, se je zaletel ob cestni kamen in obležal z razbito glavo. Ali bi v tem primeru vzel Julko, kakršna je?«

»Govorite, česar ni.«

»Primeru potrebujem za dokaz, da tisto, kar imenuješ ti sramoto, ni taka nepremostljiva ovira, kakor misliš.«

»Zakaj zavijate? Sami dobro veste, kaj je na kupčiji tako sramotnega, da vas je sram pod soncem in ob dnevni svetlobi govoriti o tem.«

»Slišal si, da se Milan Julke ne brani, le zaradi svoje trgovine in dolgov zahteva toliko dote, kolikor mu je Divjak ne more dati, tudi če bi prodal vse svoje premoženje. Postavi se na Divjakovo mesto, zamisli se v Julkino kožo. Milan je zanje mrtev.«

»In tisto, zaradi česar je šla v Muro, tisto zakrijejo, če jo poročijo z menoj? Ves svet ve in razpravlja o tem, pa izberete mene, prvorojenca

z največje kmetije v fari, prav mene izberete, da me ponižate in osmešite, kakor bi se ne pustil ponižati in osmešiti zadnji viničar, ki ima kaj časti in ponosa v sebi.«

»Pravim ti, da se zamisli v položaj Divjakovih, ki so ponosen rod, kakor sam veš. Oče je bil v mestnih šolah, sin mu je doktor, najstarejša hčerka ima gostilničarja, druga uradnika, tretja trgovca. In z Julko, najmlajšo, najlepšo, z očetovo ljubljenko, z materino miljenko, z Julko naj pride sedaj k hiši neizbrisljiv madež?«

»Povejte, ali Divjakovi res mislijo, da madež izbrišejo, če Julko poročijo z drugim, ne z Milanom?«

»Milan je s svojo nesramno zahtevo po doti, ki mu je ne morejo dati, zanje mrtev. Divjakovi se morajo ozreti po drugem primernem ženinu; če se ne ozrejo sedaj, se bodo morali ozreti pozneje. Bolje je, da preskrbijo Julki ženina sedaj, ko ga potrebuje bolj ko pozneje.«

»Viničarje imajo, naj si kupijo katerega, ki bo vesel, če pride do takega posestva.«

»Rekel sem, da so Divjakovi ponosni, ki se z viničarjem nikakor ne zadovoljijo, ker se jim niti treba ni. Ako ne zgrabimo po ponujani priliki mi, zgrabi kdo drugi. Sam veš, da ti posestva kupiti ne morem, drugače ti ga pa tudi preskrbeti ne morem. Ivan, premisli! Morda se ti nikdar več ne ponudi taka prilika.«

»Premislil sem, priliko odklanjam.«

»Ivan, premisli, kako ti bo doma, če mene več ne bo. Na pravico prvorojenstva, o kateri sanjaš in se za njo prepiraš z Jožetom, se tujci, kakor imenuješ mater, polsestri in polbrate, ne bodo ozirali. Zemlja nas živi, ne pravica, posestvo moraš imeti, če hočeš živeti in med ljudmi kaj pomeniti. Ne, ne, prilike, ki se nam nudi pri Divjakovih, ne smemo zamuditi.«

»Ako jo nočete zamuditi, jim ponudite mesto mene Jožeta, ki je tudi že dorastel za ženitev in katerega bodo Divjakovi gotovo bolj veseli ko mene, ki šepam.«

Oče je začel mencati in stopicati okoli stola. »Vidiš, to je tisto, kar mi je nerodno. Kako bi rekel? Le kako bi rekel, da te preveč ne zadenem? Glej, Julkina krivda, ki ji ti praviš sramota... okoliščine, ki so Julko pognale v Muro in tvoja bolna noga... krajša noga, to je, rekel bi, tisto, kar vaju združuje. Nočeš me razumeti? Povem ti torej brez olepšave in ovinkov: ako bi se Julki ne dogodilo tisto, zaradi česar je šla v Muro, bi tako dekle nikdar ne mislila na poroko s teboj.«

Oče je pomolčal in počakal, kaj poreče sin. Ker ni rekel nobene in se niti z nobeno kretnjo ni izdal, je očeta prevzelo. »Da ti moram kaj takega reči jaz, tvoj oče, ki sem te sam pohabil, to je sunek z nožem

v moje srce. Ne morem ti dopovedati, kako mi je hudo.« Začel je pohrkavati, kašljati in se vsekovati. Čudni glasovi so mu silili iz grla.

Ivan je okrenil svoj obraz v temo in molčal, molčal.

»Tako hudo mi je bilo samo tedaj, ko si v mojem naročju stegoval ročici proti svoji mrtvi materi, in tedaj, ko sem te bil v jezi treščil ob tla in si z zlomljeno nogo obležal, da smo te morali oblivati z vodo in klicati nazaj v življenje.«

Oče je hotel žalost pregnati s tramincem. Sin se je še bolj pomaknil za sod, da bi ga svetloba iz sveče ne dosegla.

Traminec je spremenil smer očetovih misli: »Učim te, naj gledaš svet in razmere na njem, kakršne so, pa se sam izgubljam v stvari, ki jih ni mogoče predrugačiti. Premišljevanja, kako bi bilo, če bi ti ne umrla mati, katere smrt je bila začetek vseh mojih nesreč, taka premišljevanja ti ne vrnejo zdrave noge, niti ne zbrišejo pravice tvoje druge matere in najinih osmero otrok do tega posestva. Pri tej priliki ti moram povedati tole: kadar koli me je pekla vest, da sem te v tisti silni jezi vrgel ob tla, in sem se spraševal, zakaj me Bog tako kaznuje za mojo naglico in nepremišljenost, vselej mi je pamet šepetala, da nisem sam kriv tvoje nesreče. Krivi so tudi tisti, ki so te nahujskali zoper mene in tvojo drugo mater, da nisi hotel ostati pri nas in si nam venomer uhajal. Res je, moja krivda je dvojna, nisem samo kriv, da sem te pohabil, kriv sem še bolj, ker sem dovolil, da te je stara mati vzela s seboj, ko je odšla od hiše, ker se s tvojo drugo materjo nista razumeli. Da si ostal pri nas, bi se navadil na svojo drugo mater, niti vedel ne bi, da ti ni prava mati; ko bi zvedel, bi jo imel rad kakor pravo mater; klical bi jo za mamico kakor vsi drugi, ne pa kljub vsemu prigovarjanju uporno, zmerom in povsod le za mater, kakor jo kličejo viničarji, hlapci in dekle, popotniki in berači.« Oče je težko zadihal in si s tramincem pregnal neprijetno misel. »Toliko sem ti hotel povedati le mimogrede, ker je danes, ko govoriva o vsem tem odkrito, potrebno, da premisliš enkrat tudi to, se vživiš v mojo kožo in skušaš preudariti, kaj bi storil ti, da si bil na mojem mestu, kaj bi storil, da si bil kedaj na mestu svoje druge matere. Premisli vse to trezno in presodi mene in vse tisto, kar so te naučile tete in stara mati. Oče sem ti, prvi in najbližji človek na svetu, pa naj bi gledal, kako te tete po smrti stare matere ščuvajo zoper mene? Ščuvanje naj bi še bilo, da me niste tirali v obup s temi petimi orali, ki so si jih stara mati zgovorili, ko so prepustili posestvo tvoji rajnki materi in meni. Teh pet oralov sredi našega sveta, najlepših, najbolj rodovitnih pet oralov na našem svetu, teh pet oralov je srce našega posestva. Kaj je človek, če mu iztrgajo srce iz živega telesa? Naše posestvo, največje posestvo v fari, pa je moralo polnih enajst let živeti brez svojega srca.«

»Ko že govoriva o vsem odkrito, povejte po pravici, ali bi po smrti stare matere zahtevali, da se moram od tete vrniti domov, če bi stara mati ne zapisali teh pet oralov meni?«

Oče se je obrnil proti sinu, kateremu pa v temi ni mogel videti v obraz. »V mojo kožo se zamisli in na moje mesto se postavi.«

»Tega mi niste danes prvič rekli, ponavljate to vselej, kadar bi mi morali odkrito priznati nekaj, kar vam je neprijetno.«

»Prekinjaš me in odvajaš od smeri mojih misli, da ti sploh ne morem po vrsti razložiti, kar bi ti rad, kar mi je na srcu in kar ti danes moram povedati. Če pravim, da se zamisli v mojo kožo in postavi na moje mesto, pravim to, ker me sili k temu odkritost, s katero sem ti moral kot oče, ki te je pohabil, povedati, zakaj bi zate na koncu koncev bilo le prav in sreča, če te Divjakova Julka vzame in dobiš z njo tako posestvo, kakor je Divjakovo. Bog, ki je odločil, da sem tvoj oče, in sodišče, ki pozna postave, je odredilo, da boš po smrti stare matere doma pri svojem očetu. Ti pa, da ne in ne! Zlepa se nisi hotel ukloniti, utekel si, kadar si le mogel. Če smo te zaprli, si tulil, da so prihiteli sosede in smo te morali izpustiti; orožniki so te morali loviti okoli tetine hiše in te privedi domov. In ko si tisti, zame najnesrečnejši dan v življenju, zopet hotel pobegniti, pa sem te ujel in si začel otepati okoli sebe, mi praskati obraz, puliti brke in si mi skoraj odgriznil prst, ali je bilo čudno, da je zakipelo po meni, da sem zgubil razsodnost in sem te treščil ob tla, vsaj da rešim svoj prst, ko se te drugače nisem mogel otresti. V mojo kožo se zamisli in na moje mesto se postavi v tistem hipu.«

»Teh pet mojih oralov je srce posestva. Kaj je človek, če mu iztrgajo srce iz živega telesa? Kaj boš s posestvom, če me preženete k Divjakovim in z menoj izgubi svoje srce, mojih pet oralov?«

»S svojim vprašanjem si preskočil sto drugih. Počasi, po vrsti, niti tretjino tega, kar ti imam in moram danes povedati, niti tretjino tega nisva še razmotrila.«

»Mene zanimata le dve vprašanji! Prvo je, kdo je zamislil mojo ženitev z Julko? Drugo vprašanje je, kako bo vaše posestvo živelo brez svojega srca?«

»Posestvo kakor človek brez svojega srca živeti ne more.«

»Ako me omehčate, mislite, da vam prepustim dediščino po svoji stari materi, edino, kar je ostalo od velikega posestva krvi, ki je že pred sto leti gospodarila tod?«

»To tvoje vprašanje najlepše dokazuje, kako potreben je odkrit razgovor med nama. Res je, da posestvo brez teh petih oralov in te viničarije ne more živeti, res pa je tudi, da se ti s samimi petimi orali ne moreš kaj prida postaviti, od rok ti pa tudi bodo in ne bodo srce tvojega posestva, če se priženiš kam drugam. Čemu trgati živemu bitju

srce iz telesa, če tega srca ne potrebuješ, tisto živo bitje pa s tem ubiješ?»

»Kako torej mislite z mojimi petimi orali za primer, da me res priženite k Divjakovim?«

»Razpravljati o tem je prezgodaj. O tem bomo govorili, če pride pri Divjakovih do ženitve.«

»Zakaj ne bi že sedaj razmotrila tudi tega vprašanja?«

»Pravim ti, da je prezgodaj, da je nepotrebno in odveč, ako nočeš k Divjakovim.«

»Samo ob sebi se razume, da morava tja, ako hočeš imeti odgovor na tvoji vprašanji.«

»Vi bi šli k Divjakovim?«

»Zakaj bi ne šel? Obisk pri sosedu ni nič čudnega in nenavadnega. Videl boš, ni beseda o ženitvi ne bo izgovorjena. Pogovorimo se o cenah vina, poskusimo njegov pridelek. Ako pogovor nanese na Julko, dobro, govorili bomo o Julki; ako Divjak omeni, da ji misli prepustiti posestvo, povprašava, kaj vse misli prepisati na njo? Vidiš, tako po ovinkih izveča iz njega vse, kar bi rada vedela.«

»Potemtakem so vendar le Divjakovi in ne mati prišli na misel, da poročijo Julko z menoj!«

»Važnost polagaš na postranske stvari!«

»Vsak po svoje, zame je to poleg onega drugega vprašanja o usodi mojih petih oralov najvažnejše. Pravite, da bi pri Divjakovih po ovinkih zvedeli za odgovor na obe moji vprašanji?«

»Kje pa? Vendar ne misliš, da ti tu brez zveze in ozira na končno rešitev tvoje preskrbe za življenje izblebečem, kar boš itak sumničil, da ni v tvojo korist.«

»Pravite, da bi prišla tja kot slučajno, tako, kakor pač pride sosed k sosedu; vino pokušat, pomenit se o njegovi ceni?«

»Zmerom se pride tako k hiši, če se človek ženi. Stari se zamotajo v razgovore o posestvih in doti, ne da bi omenili ženina in nevesto, mlada dva si pogledata v duši. Reci Ivan, ali te nič ne miče videti Julko, najlepšo Divjakovo hčerko? Razglabljanje o skrivnosti dekleta, ki je tavalala dolge ure do Mure z mislijo na smrt, je že samo po sebi privlačnost svoje vrste, če pa je bilo to dekle najlepša Divjakova hčerka, mislim, da ga ni fanta niti starca, ki bi ostal ob pogledu nanjo trd in ravnodušen. Greva, Ivan?« je hipoma začel staviti svoje upanje na čisto novo podlago.

Ivan je imel svoje razloge, da je šel...

(Dalje.)

Matija Malešič | Skleda leče

4.

Sonce je ljubkovalo Divjakovo viničarijo, ki je bila podobna gospo-
skemu dvorcu. Snopi žarkov so tako obsipavali bele stene, modro
obrobljena okna in rdečo streho, da se je vsa bliščala v zlatu. Ko je
Ivan zaprl in naglo zopet odprl oči, se mu je za hipec zazdelo, da se
je gosposka viničarija dvignila z griča in zaplesala.

»Še sonce se veseli najinega pota in nama obeta srečo,« je skušal
oče dopolniti svoja modrovanja iz domače kleti, »ti pa si mislil, da
potemni, ko zasliši, da te čez dneve lahko pozdravi v tej lepi viničariji
na griču pred nami kot gospodarja. Sonce in zemlja in svet in življenje
na njem gredo svojo pot ne glede na nas, ki smo prah in pepel in ki
moramo sami gledati, kako si na tem božjem svetu z zemljo, ki je temelj
in vir naše sreče, osladimo in olepšamo življenje. Misliš, da bi sonce ne
zlatilo viničarije na griču pred nama, da se je Julka utopila? Soncu in
zemlji in viničariji ni mar, kdo je njih lastnik, vinogradi in sadonosniki,
polja in gozdovi, kmetije in viničarije zahtevajo, da jih skrbne roke
obdelujejo, negujejo in zanje skrbе. In nad obdelanimi njivami, nego-
vanimi vinogradi in lepimi viničarijami ima še božje sonce svoje veselje.
Ali razumeš sedaj, zakaj sem ti rekel, da je zemlja sedanost in resnič-
nost, letnice in imena pa okraski za črvive tramove, ki jih vržemo v
ogenj, ko odslužijo?«

Ivan je imel svojih misli polno glavo.

»Kaj premišljavaš?«

»O posestvih premišljam, ki pa niso vse.«

»Priznal sem ti, da niso, ali temelj so, na katerem si moramo graditi
svojo srečo, posladiti in olepšati življenje pod božjim soncem. Stara mati
in tete so napravile iz tebe sanjača in usmerile tvoje misli v čisto
nasprotno smer od resničnosti. Bojim se, da ti na svetu ne bo dobro,
dokler ne spregledaš, kako prav te učim. Posestvo, ki mu daješ svoj
pečat, ko ga vladaš, zemlja, ki ti rodi, kakor ji zapoveš, ko odločaš, kje
zasadiš vinograd, kje izorješ za pšenico, kje postaviš viničarijo, posestvo,
zemlja, ki te mora ubogati, tako posestvo je za sinove iz trdnih kmečkih
hiš sreča, veselje, ponos, strast. Sam vse to veš in občutiš s tem, da
zahtevaš posestvo, ker si moj prvorojeni sin. S tem sam najbolj doka-
zuješ, kako prav govorim.«

»Posestvo je sreča, je veselje, je ponos, je strast, prav imate. Tako
nenavadne besede, modre in izbrane, vam vro danes iz ust, da bi vas
sam župnik začudeno gledal, če bi vas slišal. Ob globokem vašem mo-
drovanju je čudno, da nočete mojih preprostih besed razumeti.«

»Katerih besed?«

»Povedal sem vam jih že v kleti in ves čas vam jih ponavljam: posestvo ni vse! O, saj sami vse to veste in občutite, drugače bi ne bili tako zgovorni, modri in nenavadni, ko mi hočete ubiti v glavo materino zamisel.«

»Tako! Zdaj sva prav tam, kjer sva v naši kleti začela.«

»Prav tam sva, kjer sva v kleti končala, končala sva z mojimi petimi orali. Ali zanje vaše besede o sreči, veselju, ponosu in strasti ne veljajo?«

»Pet oralov, kaj je to za sina iz take hiše, kakor je naša?«

»Bolje samo pet takih oralov ko sto, pridobljenih na način, kakor ste si ga zamislili vi, mati ali Divjakovi. Povejte, ali res ne vedo, da prideva? Če ste se dogovorili, se obrnem in vam utečem.«

»Ne kriči! Smo že na Divjakovi zemlji, ki bo lahko enkrat tvoja, če misliš trezno in stvarno in ne tako, kakor so te naučile tete. Kaj počneš s petimi orali? Več je pa blizu sploh kupiti ne moreš! Če bi bilo z zemljo tako kakor takrat, ko je Bog zapodil oba prva človeka iz raja, bi bilo drugače. Oče ne bi gledal, kje in kako bi je čim več pridobil zate. Šla bi in bi v potu svojih obrazov trebila trnje, ruvala osat...«

Ivan se je sunkoma obrnil k očetu: »Povejte, ali župnik ve za vaše namene?«

»Ko pride čas za to, izve po svoji dolžnosti in po svoji službi.«

»Vsak teden je pri nas, o vsaki malenkosti se posvetujete z njim, vidite, teh zame tako odločilnih načrtov si mu pa ne upate priznati in ga vprašati za svet. Zakaj ga niste vprašali prej, ko ste se začeli dogovarjati?«

»Ker nima zemlje, da bi jo delil, če bi mu ne bilo všeč, kar je po našem zate dobro in prav.«

»Sami dobro veste, da bi vam odsvetoval. O, župnik ne bi nikdar pritrdil in privolil v to. Mojih misli je: posestvo ni vse, so stvari, ki so daleč in visoko nad njim. V pridigi je vse to lepo razložil.«

»Župnikova dolžnost in služba je pridigati, kakor je moja dolžnost preskrbeti vas devet.«

»Sedaj razumem, o, sedaj šele prav razumem tisto pridigo o prvo-rojenstvu.«

»Tiho bodi, glej, Divjakovi so v vinogradu. Prepusti govorjenje meni, glej, da mi z nepremišljeno besedo ne uničiš mojega truda.«

Divjak se ni začudil, ko ju je zagledal, povabil ju je na kupico vina v klet, kakor povabi sosed sosedu, če pride slučajno mimo. Oče se je obotavljal in poudarjal, da se jima mudi, v kleti pa je pozabil na svoje obotavljanje in je kmalu napeljal pogovor na posestva. Divjak ju je povabil iz kleti v sobo; v sobi se niso še dobro usedli, ko je prinesla najstarejša njegova hči, tista, ki je vzela gostilničarja, prigrizek.

»Kaj praviš?« je s komolcem dregnil oče sina, tlesknil z jezikom in pomežiknil za njo, ko je stopila iz sobe v kuhinjo, da prinese krožnike.

Ivan očeta ni razumel.

»Še sedaj se ji pozna, da je Divjakova, niso so se pred petnajstimi leti zaman topli fantje zanjo. Prav malo se ji tudi pozna, da je mati štirih otrok.« Oče je zopet tlesknil z jezikom. »Pravim ti, še mene, ki sem star, ogreje pogled nanjo.«

Ivana je bilo za očeta sram.

»Je pač Divjakova! Oni drugi gosposki, ki je poročena v Mariboru, se leta še manj poznajo ko tej, tista, ki ima trgovca, je cvetoča ko deklica.« Oče je zopet tlesknil z jezikom. »Najlepša in najbrhkejša izmed vseh je pa najmlajša, Julka. Presodi po njeni najstarejši sestri, kaka bo čez petnajst let, hočem reči, kaka bo zopet, ko čas zabriše in v pozabo odpihne njeno pot do Mure in vzrok, zakaj je hitela tja.«

Divjak je prinesel vino iz kleti.

»Iz našega vinograda onstran doline je tako lep pogled na tvojo viničarijo, Divjak, kadar siplje sonce nanjo svoje žarke in toploto, da ti je človek nehote nevoščljiv. Človek se nehote sprašuje, zakaj ima sonce prav s tvojo viničarijo tako veselje in zanj svojo posebno ljubezen. Če pa človek stopi v to sobo, vidi te slike po stenah, preproge po tleh in stenah, zavese ob oknih, gosposko pohištvo, povsod vse gosposko, če človek vse to vidi, razume božje sonce, ki ima pač svoje veselje in ljubezen za vse, kar je na svetu lepega. V naših viničarijah ni take gosposčine in razkošja. Se pač pozna, Divjak, da nisi zaman hodil v mestne šole. Ne bo se ti lahko ločiti od take viničarije, kaj pravim viničarije, od takega gosposkega dvora.«

»Zakaj naj bi se ločil od svoje viničarije?«

»Ali je ne pripišeš na Julko, ko ji izročiš posestvo?«

»Te viničarije ne izročim pred svojo smrtjo nikomur.«

»Pametna je ta beseda in vredna tebe, Divjak, ki si hodil v mestne šole! Ali posestvo brez viničarije, ki leži sredi njega, ki je, rekel bi, srce vsega posestva, kaj je tako posestvo? Kaj je človek brez srca v živem telesu? Kaj je tako posestvo brez svojega srca? Brez te viničarije tvoje posestvo ne more živeti.«

»Viničarija ostane pri posestvu, nihče je ne bo izločal iz njega, če bosta tista, ki jima izročim posestvo, le hotela.«

»To je vse lepo rečeno, ali človek nikdar ne ve, kaj lahko prinese muhasta prihodnost. Postavim, kako je bilo pri nas po smrti moje prve žene, ko je odšla od hiše njena mati, ki je imela zapisanih svojih pet oralov, pet najlepših oralov, pet oralov z najlepšo viničarijo na posestvu. Pet oralov sredi posestva v tujih rokah, viničarija postavljena za vse posestvo, viničarija s stiskalnico v tujih rokah, ali si moreš misliti kaj

hujšega in bridkejšega za kmeta? Dvanajst let mi ni dalo spati teh pet oralov.«

»Prav tvoj primer jasno dokazuje, kako pravilno je moje stališče, da viničarije pred svojo smrtjo nikomur ne prepustim.«

»Za tebe je to pravilno, za tebe, ali za one, za posestvo, ki brez srca živeti ne more, ali je za posestvo prav, kakor ti nameravaš? Po izkušnjah, ki jih imam, ne bi nikdar nikomur svetoval, naj na tak prepis pristane. Jaz sam ne bi nikdar pristal.«

Divjak je zabobnal s prsti po mizi in se zazrl v sliko na steni. Ivan ga je opazoval in si mislil, kako je ta ponosni mož klečal pred Milanom in ga prosil, naj ne pusti hčerke v sramoti.

Med molkom je oče dal Ivanu pod mizo s kolenom znamenje in čakal, da Divjak povzame besedo. Divjak pa je molčal.

Najstarejša Divjakova hčerka je imela v gostilni dovolj prilike, spoznavati ljudi ter izglajevati nasprotstva in nesoglasja med njimi: »Kaki ste vendar moški! Orali, viničarije, prepisi, posestva, zemlja, nič drugega kot zemlja in posestva vam roje po glavi! Na svetu je vendar tudi še kaj drugega, ne sama posestva, kaj višjega in lepšega, jeli, Ivan?« In ga je pobožala s svojo mehko roko po prstih desne roke.

»To je beseda, prava in pametna beseda!« je bruhalo iz Ivana, prijel se je z obema rokama za mizo, kakor doma pri obedu, in se dvignil. »Na svetu je tudi še kaj drugega, višjega in lepšega od posestva!«

Oče je potisnil sina nazaj na stol in očitajoče pogledal Divjakovo hčer.

Divjak je povesil pogled na svojo kupico in jo začel vrteti med prsti. Njegovi hčeri je ob čisto drugem uspehu, kakor ga je nameravala, zdrsnil pogled z Ivanovega obraza pod mizo, kjer je vedela, da skriva svojo krajšo nogo.

5.

Druha Divjakova hčerka, ona gosposka, ki je bila poročena v Mariboru, jih je prišla klicat k večerji. Očeta sta zaostala v kleti, kjer sta pokušala vino iz sodov, iz katerih Divjak ni imel kdaj prinesiti na mizo. Sestri sta vzeli Ivana v svojo sredo, skrbno sta se ogibali, da ne bi pogledali na krajšo njegovo nogo.

Večerjo je pripravila tretja Divjakova hčerka, tista kot deklica cvetoča, ki je imela trgovca za moža. Napekla in nacvrla je več, kakor so doma napekle mati, Lizika in Terezika. Sama je tudi v belem predpasniku stregla. Večerjali so v sobi za goste, ki je bila vse bolj gosposko opremljena ko domača velika soba. Ivan je sedel na gornjem koncu mize med obema očetoma. Z vsako jedjo je najprvo k njemu stopila žena trgovca, ko deklica cvetoča. Ko je bila s prvo jedjo pristopila k njegovemu očetu, je tako čudno zamlaskal z jezikom, da so se sestre

spogledale, Ivanu pa bilo nerodno. Sunil je pod mizo z nogo sina in tako očitno pomežiknil na lepo strežnico, da so bile sestre hude na očeta, ker mu je dal toliko piti. Ali pri vsej nerodnosti ni hotel prvi poseči po pečenki. Lepi strežnici je namignil, naj postreže najprvo sina, ki sedi na častnem mestu. Ivan ni sedel na zibajočem se stolu kakor doma, vendar mu ni bilo manj nerodno, ker ga je oče pod mizo venomer suval in mu z očmi dopovedoval, naj si ogleda lepo strežnico, tretjo Divjakovo hčerko, ženo trgovca, ko deklico cvetočo, in naj ob njej pomisli na Julko, ki je bila lepša ko katera njenih sestrá.

»Reši uganko, Divjak, ki je sam ne morem razvozlati: omožena je, otroke ima, ni več mlada, vendar je lepša ko katera deklica.« In je tleskal, tleskal z jezikom, sledil z očmi tretji Divjakovi hčerki in suval pod mizo sina.

»Priznam, modrijan, gospa gostilničarka in ti, moj sin, sedaj priznam, da imata prav, ko trdita, da so na svetu še tudi druge stvari, ne sama posestva, stvari, ki so daleč in visoko nad posestvom. Mislim na lepe žene, ki jih ne leta ne otroci ne starejo. Ali je to v tvojem rodu, Divjak? Niti leta niti štirje otroci ti ne postarajo tvoje hčerke in ji ne vzamejo lepote. En, en sam otrok pa,« je poudaril, ošinil sina s pogledom in ga zapičil v tretjo Divjakovo hčerko, »prvi otrok pa ti vsako hčerko pomladi in napravi lepšo, kakor je bila pred poroko. Spominjam se vaju obeh, gospa gostilničarka, gospa iz Maribora, kakšni sta bili po prvem otroku, na tretji, gospe trgovčevi, vidiva, Ivan, sama, kako prav govorim! Četrte,« oče je prenehal in zapičil svoj pogled v Divjaka, »ali četrte, tvoje najmlajše hčerke, ni doma, da ne prisede k nama?«

Divjak je vprašaje pogledal po hčerkah, ki so vprašaje gledale očeta.

»Ni ji danes za družbo,« je opravičila Julko tretja Divjakova hči, ko deklica cvetoča.

»Če ni njej do naše družbe, je pa nam do njene. Gospe, vse tri, o katerih človek ne ve, ali bi vas vikal ali tikal, spomnite se malo nazaj, ko ste bile še samske in so prihajali semkaj na obisk gostilničarji, gospodje iz Maribora in trgovci. Ali so vas tedaj domači skrivali? Pričujočnost lepe ženske človeka povzdigne in prerodi, sam na sebi danes to občutim. Ivan, saj nisi iz lesa, dvigni se in poišči priliko, ki te povzdigne in prerodi. Gospe, vse tri, o katerih človek ne ve, ali bi vas vikal ali tikal, ali z vami niso gostilničarji, gospodje iz Maribora in trgovci radi na samem pokramljali o čem višjem in lepšem, kakor so posestva? Vstani, Ivan! Midva, Divjak, očeta, midva starca storiva svojo dolžnost in se medtem pogovoriva o tistem, kar je mladini premalenkostno in preveč postransko. O posestvih, o zemlji, o oralih, o viničarijah rečeva kako besedo,« je oče hudomušno pomežiknil najstarejši Divjakovi hčerki, tisti, ki je imela gostilničarja.

Ivan ni vstal. »Naj vaju poslušam, zanima me razgovor o mojih oralih in moji viničariji.«

»Tvojih pet oralov z viničarijo pride na vrsto na koncu, ko bo že vse drugo domenjeno in sklenjeno, prej moja usta ne črhnejo besedice o njih.«

»Rekli ste vendar, da se bomo o tem pogovorili pri Divjakovih.«

Oče ga je hrupno prekinil: »Rekel sem, da lepa ženska človeka povzdigne in prerodi. Lesen si, Ivan, da me je skoraj sram, ker sem tvoj oče. Pokaži, da si fant!«

Divjakove hčerke so obkolile Ivana, trudile so se, da ne bi povesile pogleda na njegovo krajšo nogo. Na vrata v sobo onstran veže so potrčale in na rahlo pritiskale na kljuko. Vstopile so tako tiho, da se Julka ni ozrla. Šele na šum krajše Ivanove noge je dvignila glavo. Mati, ki je sedela ob Julki, je presenečeno vstala in vprašaje pogledala hčerke.

Svetilka na mizi je bila na gosto zastrta z zelenim papirjem. Po sobi se je lovila zelenkasta svetloba s temo, le na mizo je iz svetilke lila ostra svetloba. Knjiga pred Julko je bila vsa ožarjena z zelenkasto lučjo, njen obraz je bil v zelenkasti poltemi.

Ko štor je stal Ivan na mestu, kjer so ga pustile Julkine sestre in mati, ki so odšle brez besed iz sobe, odšle tiho in skrivnostno, kakor je bilo tiho in skrivnostno v tej hiši vse, kar se je godilo okoli Julke. Skrivnostna je bila tema, ki je polnila kote sobe, skrivnostna je bila svetloba, ki se je ob robovih mize borila s temo, skrivnostna je bila zelena luč, ki je zarisala kolobar okoli svetilke. Najbolj skrivnostna pa je bila ženska, ki si je z desnico podpirala čelo, kakor da jo boli glava ali kakor da je tako zatopljena v knjigo pred seboj, da ne čuti Ivanove bližine. Morda si je pa podpirala glavo, da bi je Ivan ne videl v obraz. Ujel pa je še hitro kretnjo, s katero si je potegnila pled čez polno naročje.

Ivanu je bilo tesno pri srcu, v grlu in glavi. Da je mogel, bi se pogreznil v tla; da si je upal, bi sam sebe glasno ozmerjal, ker se je podal na to pot z očetom. Čutil je, da mora spregovoriti; kaj naj reče, tega pa ni vedel. Čakal je, da morda spregovori Julka. Ko ni spregovorila, mu je začela siliti kri v glavo od zadrege, od jeze.

»Ali si huda, ker sem tu?« je izdaval iz sebe, ko je bila tišina že tako mučna, da je ni bilo mogoče več prenašati.

»Zakaj naj bi bila huda?« je rekla, ko da tudi sama ni mogla več prenašati tišine. Spustila je desnico s čela in jo po dolgem položila po mizi, glavo je dvignila in jo umaknila iz območja zelene svetlobe.

Janez v zelenkasti poltemi ni mogel jasno razbrati potez njenega obraza in razložiti sija njenega pogleda.

Glava z nerazločnimi potezami in oči z zastrtimi pogledi so v zelenkasti poltemi večali skrivnost, ki je obkrožala Julko.

»K nam zadnje čase redko kdo pride!« je rekla Julka ko sama sebi.

»Tudi jaz bi ne bil prišel, če ne bi bil radoveden.« Vgriznil se je v jezik, ko je iz nemirne kretnje roke, ki je ležala na mizi v kolobarju zelenkaste svetlobe, spoznal, da se je zarekel. »Ne misli, da sem radoveden kakor drugi ljudje. Prišel sem, ker bi rad zvedel dvoje, kar pa se tiče mene samega, ne tebe. Na prvo vprašanje bi mogel odgovoriti le oče, ki pa ga je odložil na konec, ko bi bilo vse drugo že gotovo, dogovorjeno in sklenjeno. Ti dogovori in sklepi so v zvezi z drugim vprašanjem, ki bi mi ga mogla odgovoriti ti, če ti ni seveda nerodno,« je hlastno dodal, ko je videl, da se je zopet nemirno premaknila roka v kolobarju zelenkaste svetlobe. Ta roka je bila drobna, bela, gosposka. Njen nemir je Ivanu oznanjal, da ni zadel na pravo struno, in ga je zmedel. »Vem, ni prav, da sem takoj začel s tistim, kar zanima mene, za tvoje težave pa nimam sočutne besede...« Drobna, bela, gosposka roka je izginila iz kolobarja zelenkaste svetlobe in se izgubila v zelenkasto poltemo.

Ivana je zgrabilo, da bi izbruhal iz sebe vse grde besede, ki jih je kdaj kje slišal, in jih zmetal na glavo tistega človeka brez srca, Milana. Napenjal je oči, da bi iz Julkinega obraza in oči razbral, ali Milana sploh sme omeniti. Julka pa je umikala glavo v zelenkasto poltemo in se mu oddaljevala, oddaljevala, kakor da teče s svojim obupom po poti proti Muri.

Ivanu se je zasmilila in je ni upal mučiti z vprašanji, ki so ga zanimala.

6.

Mati so jima prišla naproti. Napeto so jima gledali v oči in rekli zaskrbljeno: »Premišljala sem, ali bi vama poslala svetilko. Na planem je res svetlo, v gozdu pa bi lahko zašla s steze.«

»Da bi ne našla domov, če nama sveti sonce, ki ga je Bog ustvaril za pota, po kakršnih hodiva midva danes?« je pomenljivo rekel oče in si pomaknil klobuk na desno uho. »Ana,« je rekel pomenljivo, da ga je Ivan, ki ga še nikdar ni slišal tako imenovati mater, začudeno pogledal, »Ana, hočeš slišati, kako vriskam?« In je poskusil, njegov glas pa je bil hripav in preklan. Pes je planil iz hišice, dvignil je glavo in jo stresel, da je zarožljala veriga. Lizika in Terezika sta prihiteli iz kuhinje na vežni prag, Jože, France in Vincenc so vstali od mize pred hišo, Pavle in Lojze sta prihitela iz hleva, Tonček je tlesknil z rokami in jo ucvril očetu naproti.

Mati so vrisk razumeli. »So vas lepo postregli pri Divjakovih?«

»Vse tri omožene hčerke so bile doma. In Divjakove hčerke,« oče je začel tleskati z jezikom, kakor je tleskal pri Divjakovih, »Divjakove hčerke niso le lepe, ampak se tudi obrnejo po kuhinji, da je bilo vse

tisto, kar ste opoldne pripravile doma, navaden in vsakdanji obed proti onemu, s čimer so nas gostili. Vseh jedi si niti zapomnil nisem, vprašaj Ivana, da ti jih našteje.»

Mati so se ozrli na Ivana, ki je gledal po nebu, ko da ne sliši njiju razgovora. Niso ga ničesar vprašali, moža so s komolcem dregnili in namignili na Ivana.

»Ženska si, mamica, in ne razumeš, da vsak fant, ki hodi po takih potih, kakor midva danes, občuduje svoje sonce in se pogovarja z zvezdami. Naš Ivan ima še posebno pravico za take pogovore. Poznaš ga! Da bo sonce zatemnelo, je mislil, ko je zvedel, kaka nevesta mu je namenjena, da stresejo jablane vse svoje bele cvetove s sebe, da se prelomijo bukve v naših gozdovih, da posahnejo trte po vinogradih in počrtnijo bele stene po viničarijah, hlevih in hiši, je mislil. Pa glej! Lepše ko prej je sijalo sonce na naše gorice. Ko sva se bližala Divjakovi viničariji, jo je ogrnilo za najin sprejem in v najin pozdrav v zlat plašč. In glej zdaj nebeške zvezde, nikdar še niso sijale tako svetlo in lepo kot nocoj. Kaj ti hočejo povedati, Ivan, da so se razžarele? Ali ne, se veselijo s teboj? Pogovarjaj se z njimi, Ivan, pogovarjaj!« Sedaj je oče dregnil mater s komolcem in namignil na Ivana.

Jože, France, Vinko, Pavle in Lojze so v vrsti pričakali očeta, mater in polbrata, Lizika in Terezika so se jim umaknili z velikega praga, pridružil se jim je Tonček, za katerega se niti oče niti mati nista brigala. Z dvignjeno glavo in ves ponosen na svoj uspeh je šel oče mimo njih, vsi mehki in zadovoljni so stopali ob njem mati. Sinovi in hčerki se niso brigali za njiju, njihovi pogledi so viseli na Ivanu. Nihče si ni upal spregovoriti.

Mati so jima zastopili pot, ko sta hotela kreniti v kuhinjo. V veliko sobo so jima veleli, v veliki sobi so stekli v kot k stolu s podolgovatimi in raztegnjenimi loki in ga prinesli k mizi. In kakor opoldne je moral na stol brez nog sesti Ivan, na njegovo desno je na navadni stol sedel oče.

Privihrala je v veliko sobo Lizika in hotela pogrčiti mizo z belim prtom. Mati so ji vzeli prt iz rok, ji pomignili, naj zapusti sobo, in sami pognili mizo. Terezika je prinesla, kar je ostalo od obeda. Mati so ji stopili naproti, pobrali s podstavka krožnike in sami ponudili Ivanu. Ko se je Terezika obirala, so jo tako ostro pogledali, da je odšla iz sobe. Tonček je mislil, da mu je dovoljeno, kar drugim ni. Priliznjeno se je priplazil v sobo. Ali mati so ga prijeli za roko, odprli vrata in ga brez besed pahnili v vežo. Jože je trdo in samozavestno stopil v sobo, na obrazu mu je bilo videti, kako se zaveda svoje pravice, da kot najstarejši prisostvuje razgovoru, ki se razvije v veliki sobi. Materini pogledi niso zalegli, glasno mu je morala ukazati, naj jih pusti same.

»Nabodi, Ivan! Glej, ocvrti piščančev želodček in jetrca so te počakala!« In mati so mu sami naložili na krožnik, ko ni prijel za vilice.

»Mamica, pri Divjakovih smo uganili, da bi samo svetnica ob svojih osmerih otrocih mogla imeti pastorka rajše ko svoje, ti pa, mamica, odrečeš svojemu miljencu, svojemu najmlajšemu, želodček in jetrca, da jih prihraniš za Ivana. Slišiš, vidiš vse to, Ivan? Primi kupico, trči z mamico, napravi ji enkrat veselje, danes, ko se ti smehljajo z neba svetle zvezde in so vesele s teboj, danes ji reci, kakor ji rečejo njeni otroci: 'Mamica!' Veš, da jo boli, ker jo kličeš tako, kakor viničarji, hlapci, dekletke, berači in tujci: Mati! Primi kupico, trči z njo, reci: 'Mamica!'«

Ivan se je zibal, zibal na stolu s podolgovatimi in raztegnjenimi loki, mižal je, kakor je videl župnika, kadar je na tem stolu premišljal, preden je izrekel modro besedo. Po kupici ni segel, stiskal je zobe, da ne bruhne nepremišljene besede iz ust.

Mati so vsi ljubeznivi, mehki, sladki in zadovoljni čakali s kupico v roki.

»Ivan,« ga je opomnil oče in dvignil kupico nad glavo.

Ivan se je s hrbtom zagnal v naslonjalo stola; ko je priletel s stolom nazaj proti mizi, je butnil obnjo in prevrnil svojo kupico.

Mati so užaljeno položili svojo kupico nazaj na mizo, očitaajoče pogledali očeta in začeli brisati polito vino s prta.

Oče je napolnil izpraznjeno kupico, ko da se ni nič zgodilo. In zatleskal je z jezikom. »Stregla nama je Angela, tretja Divjakova hčerka, tista, ki ima trgovca za moža. Ti veš, mamica, da ima že otroka, rečem ti pa, da ga ni v fari dekleta, ki bi se moglo primerjati z njo.« In zopet je začel tleskati z jezikom.

Mati so po kratkem molku tiho in negotovo vprašali: »Ali je bila Julka pri mizi?«

»Ni je bilo, Ivan je sam stopil k njej, kakor se pač v takih prilikah spodobi. Ko se je vrnil, je bil čisto spremenjen. Mene, ki sem star, je navdušila in ogrela Angela, tretja njegova hčerka, ki ni bila najlepša med Divjakovimi dekletki, pa ne bi mladega fanta ogrela in navdušila Julka, najlepša, Julka, ki jo poleg tega obdaja skrivnost in pogum, da se ni ustrašila smrti. Da si videla našega Ivana, kako si je mencal oči in nas gledal! Vedel sem, da nisi iz kamna, Ivan, in te pogled na Julko razvname. Kaj sta govorila z Julko, te nisem vprašal, ker se to sploh ne vpraša, ali glavno je, kar sem ti prerokoval: ob pogledu na tako dekletko ne moreš ostati trd in ravnodušen. Veš, mamica, prej je bruhal iz sebe jezo in pikre opazke, po razgovoru z Julko ni rekel o vsem tem nobene več, ven je silil, zvezde so ga klicale na tih razgovor. Saj ti rečem, mamica, Divjakove hčerke moraš od blizu videti, pa te čisto

spremenijo, začarajo te.« Oče je bil sam s seboj zadovoljen, pod mizo je dajal znamenja materi.

Ivan se je zibal, zibal, na stolu brez nog, zibal, kakor se ziblje župnik, kadar mora na nepričakovano vprašanje modro odgovoriti. Molčal je in mižal z očmi, kakor meži župnik, kadar premišlja, kaj naj odgovori, krčevito je stiskal upognjena loka, na katera se je naslanjal s komolci, in v mislih prosil: »Stol, ki pomoreš župniku do modre misli, usmili se me, navdihni me s pravo mislijo, položi mi na jezik pametno besedo, tako besedo, ki bo primeren odgovor vsemu temu, kar name-ravajo z menoj. Stol, usmili se me, priziblji mi pravo misel, modro besedo!« In Ivan se je zibal, zibal in mižal.

Oče je zopet prijel za kupico, mati mu je v strahu odkimala in stresla Ivanov krožnik: »Prigrizni vendar!«

»Ne, ne boste me ujeli z jedmi,« je bilo Ivanu na jeziku, ali besede so bile prenavadne in prevsakdanje in nikakor niso odgovarjale trenutku. »Stol, ki navdihuješ misli učenemu župniku, ali mi res ne pomoreš?«

»Pusti to zibanje! Glej, mamica ti je prihranila piščančev želodček in jetrca.« Ivan se je s hrbtom silovito zagnal nazaj, da oče z roko zibanja ne zaustavi.

»Še prevrneš se,« so rekli mati in tudi segli po stolu.

Ko se je stol nagnil k mizi, je Ivan hlastno šinil z njega in rekel: »Ne pritaknem se teh vaših jedi, že opoldne sem vam to povedal!« Povzdignil je glas: »Skledo leče mi dajte!« In je zmagoslavno pogledal materi v obraz.

Mati je s pogledom vprašala očeta, če sta res toliko spila pri Divjakovih, da Ivan ne ve, kaj govori.

»Kaj bi rad?«

»Skledo leče!«

»Skledo leče! Kje naj naenkrat vzamem lečo, ki je pri nas sploh ne sadimo? Čuden si in nerazumljiv! Ali niso piščančeva jetrca in želodček najboljše, s čimer ti moremo postreči? Tonček nima slabega okusa.«

»Ne pritaknem se doma nobene druge jedi več razen leče!«

Ponosno in samozavestno je Ivan odhajal iz sobe. Zdelo se mu je, da hodi tako, ko da nima leve noge krajše in da nič ne šepa.

Mati so očitajoče gledali očeta.

»Kam greš, ko še nismo dokončali pomenka?«

»Z zvezdami se grem pogovarjat!« je s tako čudnim naglasom rekel Ivan, da oče in mati nista vedela, ali misli resno ali misli le oponašati očeta.
(Dalje.)

Matija Malešič | Skleda leče

7.

Ivan se je dvignil s klopce na vrtu za hišo in tiho krenil po sado-
nosniku, ki je tako v mesečini blestel, da mu je zastajal korak ob
pogledu na šopke v vrstah, posute z milijoni belih cvetov. Pobožal je
cvete na jablani, ki je vedel zanjo, da je zlata parmena, pokaral je drugo,
kanadko, ker je natrosila preveč belih cvetov po tleh, pohvalil je kosmač-
ko, obstal pred bobovcem.

Pes je pritekel iz svoje hišice, dvignil glavo in zarožljaj z verigo.

»Lijan, ali me hočeš izdati? Ne veš, kako grdo mislijo z menoj vsi
ti v moji rojstni hiši. Tu se ne morem z nikomer pogovoriti. Tiho bodi,
da se neopaženo izmuznem.«

Ob zgradbi, v kateri so kuhali žganje, se je nekaj zganilo, senca je
šinila v mesečino. Kot ukopan je Ivan obstal. Noge so se mu pošibile,
sapa mu je zastala, prepričan je bil, da je priklical iz groba mater ali
staro mater, na kateri je že ves dan mislil.

»Kam pa, kam?«

Ivan je spoznal očetov glas, vendar je bil tako vznemirjen, da ni
mogel do besede.

»Če bi šel v ono smer,« je pokazal oče z roko proti Divjakovim,
»bi se ne čudil, ali kam nameravaš tod, res ne vem.«

V Ivanu je zakipelo: »Vohunite za menoj in pazite name ko pred
dvanajstimi leti? Se bojite, da bi komu ne razodel vaših naklepov?
Ali danes jaz nisem več fantek pri dvanajstih letih, ne boste me zapirali
po kletah ne lovili z orožniki. Grem, kamor hočem.«

»In kam greš, če smem vedeti?«

»Nisem fantek pri dvanajstih letih in se vas prav nič ne bojim,
zato vam povem po pravici: k tetam grem, po vrsti obiščem vse tri
in jim povem, kaj nameravate z menoj.«

Oče je začel napeto dihati. »Vse, kar sem ti danes govoril, sem
govoril iz srca in kakor še nikdar in nikomur nisem govoril, vse je torej
bilo zaman. Ti se greš posvetovat k tetam, ki so te odtujile meni, tvoji
drugi materi, tvojim polbratom in polsestram, tvoji rojstni hiši. K tetam
greš, ki komaj čakajo, kje bi mi škodovale.«

»Pod domačo streho nimam nikogar, ki bi čutil z menoj.«

»Ali nimaš mene? Ali ne vidiš, kako me skrbi tvoja bodočnost? Pred
tetami je oče!«

»Preveč ste pod materinim vplivom, svet ve, kako vas imajo na
vrvici in kako plešete po njihovi godbi.«

Napeteje ko prej je zadihal oče. »Mera moje potrpežljivosti ni brez dna. Predvsem sem ti hotel dopovedati in te prepričati, da ti hočem dobro in te s to ženitvijo postaviti na posestvo, na kakršno drugače nikdar ne sedeš.«

»Govorili ste, kakor so vas naučili mati.«

»Fant,« je oče tako grozeče povzdignil glas, da se ga je sam ustrašil. »Fant, ha, fant pa tak, da mu ga ni para! Ni več fantek pri dvanajstih letih, pa hiti k tetam vprašat in prosit za dovoljenje, ali sme spregovoriti z lepo žensko, z Divjakovo hčerko?«

»Res ima kdo, da se mi roga, ko ves svet ve, da si ne upate kihnuti, če vam mati ne dovolijo.«

V Ivanovem zapestju je zapokal sklep, za katerega ga je zgrabil oče. Zabolelo ga je, bol pa ga je le še bolj podžgala: »So vas mati poslali vohunit? Do kdaj morate biti na straži? Kaj pa, da sem zaspal? Bi oprezali vso dolgo noč in ozebali tod okoli? So vam mati morda zaklenili hišna vrata, da ne morete noter, dokler stražite?«

Kako in kdaj se je zgodilo, Ivan ni utegnil pomisliti. Oče ga je ko snop zavihтел v zrak. Prej ko ga je treščil ob tla, so prihiteli od nekod mati.

»Križani Bog, pusti ga! Ubiješ ga! Še drugo, zdravo nogo mu polomiš! Jezus, ali ne veš, koliko sitnosti si imel že prvič.«

Oče je sikal skozi nosnice in se boril z materjo, ki se mu je obesila na desno roko.

»Ne smeš ga zagnati ob tla! Zapri ga rajši, glej, semkaj ga zapri, v klet pod žganjarno!« In mati so potegnili očeta za seboj.

Prej ko je prišel Ivan do sape, je sedel na trdih tleh male kleti pod kotlom, v katerem so kuhali žganje. Pred kletjo so mati vneto govorili v očeta, njihovih besed Ivan ni razumel, ker so bile vse tišje in tišje in so se oddaljevale proti hiši.

Lijan je divje lajal, rožljal z verigo in jo skušal odtrgati.

Ivan je skočil k vratom, bila so zaklenjena. Klet je bila ozka, zaduhla, vlažna, temna in mrzla, mrzla. Odkar niso več v njej hranili žganja, je bila prazna in zanemarjena, nihče se ni brigal zanjo.

»Nisem več fantek pri dvanajstih letih in ne boste me zapirali po kletih,« je skozi zobe, ki so mu hoteli šklepetati, ponovil svoje besede Ivan in v divji jezi stresel vrata. Lijan, ki se je pomiril, ko so utihnile materine besede v hiši, je začel znova stresati in nategovati verigo ter divje lajati. Ivan se je splazil do ozke line in napeto prisluhnil proti hiši. Razen Lijanovega lajanja in rožljanja z verigo je bilo vse tiho. »Kaj sedaj?« ga je vznemirilo. Tolažil se je: »V očetu se pač poleže jeza, pride in odklene vrata, morda pridejo mati, ki so mi zaradi lepšega in

zaradi ljudi bili včasih le naklonjeni.« Mati pa niso prišli, tudi očeta ni bilo od nikoder.

Ivan ni mogel krotiti zob, da ne bi šklepetali. »Nisem več fantek pri dvanajstih letih, da bi me zapirali po kletih,« se je zopet domislil. »In vendar so me zaprli! Prav tako so me zaprli in v isto klet kot pred dvanajstimi leti so me zaprli in iz istega vzroka kot pred dvanajstimi leti so me zaprli! Ker nočem tistega in tako, kakor bi radi mati, ki imajo prvo in glavno besedo pri naši hiši, zato so me zaprli sedaj kakor pred dvanajstimi leti.«

Lijan je lajal, lajal in se trgal z verige. Nebo je bilo polno svetlih zvezd, milijoni belih cvetov so po sadovnjakih blesteli, blesteli v mesečini, jablane, Ivanove prijateljice, so samevale in ga čakale, da jih poboža, spregovori z njimi pohvalno besedo in se začudi njihovi lepoti v srebrni mesečini. Iz temne kleti ni videl nobene nebeške zvezde, nobenega belega cveta po jablanah. Lina je bila ozka, nizka in zavarovana z železnimi križi.

Zagriznil je zobe v spodnjo ustnico, da potlači glasove, ki so se iz vse notranjosti dvigali in silili v usta.

8.

»Kaj le je danes našemu Lijanu, da je ves dan tako nemiren?« je vprašal Tonček Tereziko.

»Ne brigaj se zanj in ne povprašuj ga, kaj mu je, pa se pomiri.«

»Ne pomiri se, pa naj ga opazujem ali ne. Nekaj pri nas danes ni v redu.« In Tonček je začel gledati okoli sebe, kje bi odkril vzrok pasjega nemira.

»Nekaj pri nas danes ni v redu,« je ponovil v ozki temni kleti pod kotlom za kuhanje žganja Ivan. »Pes je žival brez pameti in duše, čuti, da nekaj ni v redu, in je nemiren; Tonček, najmlajši, ki še niti ve ne, da mu Ivan ni pravi brat, Tonček sklepa po pasjem nemiru, da nekaj ni v redu; nihče drugi ničesar ne opazi, nihče ga ne pogreša. Prihajajo iz hiše in hite po svojih poslih, postajajo na pragu, govore na dvorišču, ves božji dan ga nihče ne omeni. Nihče ne vpraša, kje je.«

Skozi linico Ivan ves dan ni opazil niti očeta niti matere. »Ali me mislita izstradati? Ali hočeta, da se prehladim in umrem? Ali me hočeta na ta način ukrotiti in omehčati? Pred dvanajstimi leti sem tulil, da so prihiteli sosedje in viničarji in so me morali zaradi njih izpustiti. Tonček,« je polglasno rekel, pa si pritisnil dlan na usta. »Jože, ne privoščim ti veselja, da izveš o mojem zaporu.«

Sonce je zašlo. »Ali naj še eno noč prezebam v tej luknji?« se je zgrozil Ivan. »Tonček!« je šepnil, »Tonček!« Utihnil je, ko je videl, da jo

maha Tonček naravnost proti žganjarni. »Če pogleda v klet, se potuhnem, ko da sem spal,« se je domislil Ivan. Ali Tonček v zapuščeno klet ni pogledal.

»Konec me bo, če me puste še eno noč v tej ledenici,« se je sam pri sebi zasmilil Ivan. »Viničarja pokličem, naj skoči povedat teti!«

»Fant, ha, fant pa tak, da mu ga ni para,« se je spomnil očetovih besed in so mu zazveneale v ušesih porogljive Jožetove besede. Stisnil je zobe, da se obvlada in ne pokliče viničarja.

Ko pa se je klet napolnila s temo in niti skozi ozko lino ni mogel več natančno razločiti, kdo stopa po dvorišču; ko so zobje zopet šklepetali, naj jih je krotil ali ne; ko je vse telo drgetalo, naj je še tako stiskal obleko k sebi; ko so ga roke skelele od mraza, naj jih je še tako porival v rokave, tedaj je bila mera polna, vsi sklepi so splahnili in vsa trma se je zamajala.

»Mati,« je zaklical skozi lino, ko je po korakih sodil, da gredo proti kurniku. »Mati, pošljite koga k Divjakovim povedat, da nocoj ne morem priti k Julki, ker ste me zaprli!«

Koraki, o katerih je sodil, da so materini, so utihnili, nato so se bližali žganjarni. Ključ v vratih je zaškrtal.

Ivan se je opotekel iz kleti, ko da je v njej pozabil hoditi. Svetlo je gorela večernica nad rožnatim zapadom, beli cveti po sadovnjaku so se pripravljali za ponočni pogovor z zlatimi zvezdami. Lijan je od veselja skakal pred svojo hišico, napenjal verigo in hotel k Ivanu.

»Priden, Lijan, edini si, ki ima pri tej hiši kaj srca zame.«

»Prej ko greš vasovat, povečerjaj! Gotovo si lačen!« so rekli mati, ko da se ni nič zgodilo.

»Ste mi pripravili lečo?« je skozi zobe, ki so še zmerom šklepetali in se še niso hoteli pomiriti, vprašal Ivan.

Mati so menili: »Zate, Ivan, imam tudi kaj boljšega od leče! Lačen vendar ne moreš na pot!«

»Leče hočem, nobene druge jedi!« je trmoglavo vztrajal Ivan in zastopical po sadonosniku, da se ogreje.

»Res nočeš kaj boljšega? I, ti pa postrežemo z lečo, zate jo pričaramo.« In mati so odhiteli v hišo.

Ivana samo stopicanje ni ogrelo. Začel je teči proti gozdiču, da se izogne kakemu radovednemu srečanju in povpraševanju. Ko ga niti tek do gozdiča ni ogrel in mu ni odgnal šklepetanja iz zob, drgetanja iz telesa in mraza iz rok, se je razžalostil: »Nisi mi prijazna, zemlja, ki si v zemljiški knjigi napisana na tuje ime. Moji orali, ogrejte me vi!« In se je pognal čez gozdič in prisopihal k svoji viničariji vrhu griča. »Hvala vam, orali, moja zemlja, vedel sem, da me ti ogreješ.«

Po sadonosniku so ga iskali in klicali mati.

»Zdaj je zopet vse dobro in v redu, ker gre po vaše in mislite, da grem k Divjakovim,« je bilo Ivanu bridko. »Zdaj vas skrbi, če nisem lačen.« Pogled mu je zabegal po dolini, grebenih in gričih onstran doline. Gledal je, kam bi se materi skril. In pogled je obstal na lučki pod gričem, na katerem je stala Divjakova viničarija in v kateri ga je včeraj pobožala mehka roka najstarejše Divjakove hčerke. In zelenkasti blesk iz Julkine sobe mu je za hipec zamigljajal pred očmi, da si jih je pomencal.

Mati so ga iskali in klicali že po gozdiču.

»Lučka sveti v tetinem vinogradu, morda jo dobim v viničariji in mi ne bo treba na dom,« je pomislil in se pognal med trte.

Tetin mož je zapiral klet in se odpravljaj domov.

»V nedeljski obleki si, Ivan, in nekam skrivnosten je tvoj obraz,« je dvignil tetin mož svetilko in mu posvetil v oči. »Da se ne ženiš,« se je pošalil.

Ivan je ostrmel: »Ali že veste?« Stric je drugič dvignil svetilko in mu posvetil v obraz: »Kaj naj vem?«

Ivan je pogoltnil slino, da se ne izda: »O ženitvi nekaj pravite.«

»O ženitvi, kajpa, o ženitvi se šalim. Teti Mimika in Ana sta se zagrizli v misel, da se ne oženiš, jaz jima pa nalašč nagajam in ju dražim: 'Videli boste, Ivan se oženi.' In od tistih petih njegovih oralov, ki jih je dobil po svoji stari materi, ne bo imel noben odvetnik nobenega zaslužka, ker bo vsaka tožba zanje med vami nepotrebna.«

Ivan je stopil v temo, da bi mu stric ne videl v obraz. »Teti Mimika in Ana bi radi videli, da se ne oženim?«

»Povej, ali hočeš, da govorim v šali ali zares?«

»Zares!«

»Stopiva v klet, prag v klet ni primeren za resne pogovore.« V kleti je tretjič posvetil Ivanu v obraz in ga pomenljivo vprašal: »Kaj se je zopet dogodilo pri vas?«

»Zakaj ne bi teti Mimika in Ana radi videli, da se oženim?«

»Ne vem, če mi bosta hvaležni, ako ju izdam.«

»Povejte, stric, lepo prosim, povejte! Prišel sem prav zato k Vam, da se pomenimo o ženitvi.«

»Prav! Iz ljubezni do tebe in sebe ne želita teti Mimika in Ana, da se oženiš. Ljubezen do tebe ju sili k razmišljanju, katero dekle iz boljše kmečke hiše bi te vzelo s tvojimi petimi orali in ... ne zameri ... s tako nogo, če te ne bi bila prisiljena vzeti?«

»Če me ne bi bila prisiljena vzeti, kako to mislite?«

»Postavim, da bi tudi sama šepala ali imela kako drugo telesno hibo, ali da bi bila stara, pa bi si pozelela mladega moža, kakršnega pa brez telesne hibe ne bi mogla dobiti.«

»Mislita teti Mimika in Ana tudi še na kak drugačen primer?«

»Primerov je sto in še več. Teti Mimika in Ana mislita na vsak primer, ko bi te ženska ne vzela iz ljubezni, ampak le zato, ker boljšega ne bi dobila. Teti mislita seveda samo na dekleta iz boljše trdne kmečke hiše, viničarke, ki bi ji bilo dobrih tudi pet oralov, viničarke fant iz take hiše, kakor je vaša, vendar ne vzame.«

»Kaj pravite k primeru, če bi me silili v zakon, da bi zakrili ali vsaj zabrisali sramoto?«

»Kako sramoto?«

»Povem vam pozneje. Izgovorite najprvo vi: kaka je ljubezen tet Mimike in Ane do samih sebe, iz katere želita, naj ostanem sam?«

»Ne vem, če ti smem odkrito razodeti njiju misli, ki jih pred teboj skrivata. To je kočljivo vprašanje, teti bosta hudi, če ga načnem.«

»Povejte mi resnico!«

»Tistih tvojih pet oralov bi se po materini smrti prav za prav moralo razdeliti na štiri dele, tebi bi pripadala le četrtina, delež tvoje umrle matere, dobil pa si vseh pet oralov sam, tvojim tetam ni stara mati po svoji smrti zapustila ničesar razen svoje dote, torej iz vsega posestva, najlepšega posestva v fari, niso prejele ničesar. Da je posestvo tvoje, da je torej ostalo v domači krvi, ne bi črhnile besedice. Ali da se šopirijo po njem čisto tuji ljudje, to jih boli in grize.«

»Mojih pet oralov je vendar ostalo naše krvi.«

»Uživajo jih tujci. Če umreš brez oporoke, kar Bog ne daj, pripade tvoja zemlja brez vsakih sitnosti in tožb očetu, tujcu —. Svojo kri veš ceniti, tega si se pri nas naučil, tujcem svojih pet oralov ne privoščiš, vem, zato napraviš oporoko in določiš, da ostanejo krvi, ki se je rodila na posestvu.«

»Če se oženim, pripade posestvice ženi in otrokom! Razumem ljubezen obeh tet do samega sebe! Ali me tudi moja tretja teta, vaša žena tako ljubi, ko teti Mimika in Ana?«

»Enajst let si bil pod našo streho, razlike med najinimi otroki in teboj ni bilo, koliko sitnosti in tožb smo imeli po smrti stare matere zaradi tebe, sam dobro veš. Kako si moreš misliti, da bi ti midva ne želela samo tistega, kar je zate najboljše?«

»Če bi se imel priliko kam priženiti, kaj bi rekla vidva? Ali bi bila zoper kakor teti Mimika in Ana?«

»Zoper bi bila, ali bi bila ženitev taka, da bi te katera vzela iz namenov, ki sem ti jih malo prej povedal.«

»Kaj pa, da si najdem nevesto, ki bi bila brez hiše, lepa, mlada, bogata in bi me vzela iz ljubezni, ker bi gledala v mojo dušo? Kaj bi rekla vidva nato?«

Tetin mož je gledal v Ivana, ko da dvomi, ali je vprašal resno in sploh pričakuje odgovora.

»Kaj bi rekla, če bi se kam poročil in bi moral prinesiti denar k hiši, da izplačam kake dote, pa bi zato moral prodati svojih pet oralov?«

»Kupil bi jih tvoj oče in bi tudi ta zadnji del posestva, ki je še v naši krvi, prešel v roke tujcev. Tega ti, Ivan, ki si se v naši hiši naučil ceniti svojo kri po materi, tega ti, Ivan, nikdar ne dopustiš.«

»Pa če bi le dopustil? Pa če bi le našel ženo, ki bi me ljubila?«

»Z viničarko se fant iz take hiše ne poroči, dekleta iz boljših kmečkih hiš nočejo moža, ki se z njim lahko povsod pokažejo.«

»Povejte, kaj bi rekla vidva s teto, da moram svojih pet oralov prepustiti očetu.«

»Tvoje besede razodevajo, da se pri vas nekaj kuha. O svojih petih oralih govoriš, Ivan! Ali jim ni dovolj, da jih uživajo? Ali te hočejo še iz njih izriniti?«

»Menda hočejo, dasi po ovinkih.«

Tetin mož je oživel. »Ivan, stara mati se v grobu obrne, če kedaj prepustiš le pedenj zemlje, ki ti jo je zapustila, tisti tujki, ki ji je prizadela toliko bridkih ur. Če bi stara mati slutila, da se bo kedaj tudi na njenih petih oralih šopirila tuja kri, tvoja mačeha, nikdar, nikdar bi jih ne zapustila tebi, moji ženi bi jih zapisala. Veš, zakaj bi jih zapustila moji ženi? Od vseh hčera je imela moja žena najrajši, najljubša njena hčerka pa je od vseh prišla na najmanjše posestvo. Ti niti ne veš, pa ti danes povem, da ni dosti manjkalo, pa bi dobila moja žena domače posestvo, ne tvoja mati. Žalost tvoje stare matere, da tega svojega namena ni uresničila, je bil njen največji kes po odhodu iz domače hiše. Če bi imela ob svoji poroki tvoja mati priliko poročiti se na kako primerno posestvo, kakor se je imela moja žena priliko poročiti k nam, bi mati izročila posestvo svoji najljubši hčerki, ne tvoji materi. Ivan, ko vse to veš, povej po svoji vesti: Da danes napišeš oporoko, komu bi zapustil svojih pet oralov z viničarijo? Čakaj, ne odgovori, premisli prej tudi še, koliko potov, sitnosti in tožb sem imel s temi tvojimi petimi oralni, preden sem jih moral izročiti s teboj vred tvojemu očetu! Premisli, kaki so bili nameni tvoje stare matere, katere hčerko so imeli najrajši, katera le slučajno ni dobila vsega posestva. Premisli...«

»Že premišljam, stric, in se čudim, kako se ujemajo vaše misli in misli vseh treh mojih tet z nazoni mojega očeta o mojih petih oralih, tudi nazoni o moji ženitvi si niso dosti različni. Včasih ste mi dopovedovali, da pripada materino posestvo meni, če ima moj oče le količkaj časti in poštenja v sebi. Ali ste tudi danes še tega mnenja?«

»Polnoleten si, svet moraš sedaj gledati, kakršen je, ne kakršen bi moral biti, med željami in stvarnostjo je razlika kakor med resničnostjo in sanjami. Zemljiška knjiga odloča, ne želje in sanje!«

»Vse, kar ste mi dokazovali o mojih pravicah in prvorojenstvu, vse so torej bile le želje in sanje?«

»Govoriš, ko da te leta pri očetu in mačehi niso izmodrila. Kaj hočeš pri taki mačehi s svojim prvorojenstvom?«

»Prej bi mi bili morali tako govoriti.«

Stric je dvignil svetilko in mu posvetil v obraz. »Ivan, bled si in ves drhtiš. Kaj se godi s teboj?«

Ivan se je umaknil v temo in povedal bolj sebi ko stricu: »Vse se podira, opore nimam niti tam, kjer sem jo edino mislil najti. Nimam duše, ki bi me razumela. Ne govorite dosti drugače ko doma, kjer hočejo pometati z menoj, kakor da zaradi svoje noge nisem fant ko drugi, kakor da tak šepavec nima časti ne ponosa...«

»Čudno in nerazumljivo je tvoje govorjenje, Ivan! In tvoj glas je žalosten. Sedi, da natočim vina, najboljšega vina, ki ga imam v kleti, renskega rizlinga, ki te potolaži. In viničarja pošljem domov. Teta gotovo hitro zakolje, očisti in ocvre piščanca, ko izve, da govoriva o tvoji ženitvi in tvojih oralih. Teta ve, da sedaj, ko si polnoleten, moramo enkrat govoriti o tem s teboj.«

Stric je odšel s svečo v kot k sodu z renskimi rizlingom. Ko se je vrnil v sredino kleti, Ivana ni bilo več tam. Tudi priklicati ga ni mogel.

9.

Mati so v sadonosniku prestregli Ivana: »So te tudi danes pogostili Divjakovi kakor včeraj?«

»Mislite, da sem bil tam?«

»Kaj se boš sramoval in skrival? Fantu, ki se z dovoljenjem očeta in matere ženi, se ni treba sramovati vasovanja.«

»Fantu, ki se z dovoljenjem očeta in matere ženi,« je trpko ponovil Ivan in se odločil, da spregovori z materjo besedo, kakršna ji gre. Ni se ustavljal, ko ga je povabila v hišo, odvedla v veliko sobo in potisnila v stol na podolgovatih in raztegnjenih lokih.

»Jej!« so postavili predenj, kar mu je ostalo od včerajšnjega obeda in večerje. »Glej, želodček in jetrca še zmerom čakajo nate.«

»Ali vam nisem že včeraj povedal, da se ne pritaknem doma drugega ko leče?« In Ivan se je zazibal na stolu brez nog.

»Kaj bi z lečo, o kateri pravijo tisti, ki so jo pokusili, da niti dobra ni, ko pa imaš pred seboj toliko drugih, boljših jedi. Jetrca in želodček moraš danes pojesti, jutri ne bodo več dobra. Vzemi, Tonček ve, kaj je dobro.«

»Leče mi dajte, skledo leče,« se je zibal Ivan na stolu.

»Leče, leče! Čuden si in nerazumljiv! Zakaj hočeš prav leče?«

»Lečo, skledo leče!«

»I, če jo res hočeš,« so odločno stopili mati k omari, vzeli iz nje skledo in jo postavili pred Ivana, »tu imaš svojo lečo!«

Stol pod Ivanom se je umiril. Ivan je razširil oči in odpiral usta, svojim očem ni mogel verjeti.

Mati so vsi žareli. »Veš, da te ne pustim lačnega, zdaj še celo ne, ko se ženiš. Jej vsaj lečo, ki si jo zahteval, če drugega nočeš.«

»Pa veste, zakaj sem zahteval prav lečo?« je vprašal Ivan in napeto zrl v materin obraz.

Mati so zmignili z ramo, vsi srečni in zadovoljni so bili ob Ivanovem presenečenju. »Vse, kar ti srce poželi, dobiš te dneve, preden pojdeš iz hiše.«

»Čisto računajo, da pojdem od hiše,« je pomislil in se zazibal na stolu. »Seveda, naša mati znajo, preudarijo in napravijo temeljito, česar se polotijo.« In je zaprl oči in se zibal, zibal. »Stol, ki pomoreš župniku do modre misli, stol, ki si me spomnil na župnikovo pridigo, v kateri je razložil, kako lačen človek za skledo leče prodaja svoje prvorojenstvo, navdihni me, kaj naj rečem sedaj? Stol, ne vidiš, v kaki zadregi sem? Stol, ne vidiš, kako žarijo mati, ker mislijo, da so me ugnali in da pojde vse tako, kakor so preudarili in si zamislili? Stol, stol, usmili se me!«

Stol se je zibal, zibal. Zaman je Ivan posnemal župnika in mižal, mižal, besede, ki bi materi pregnala zmagoslavje iz oči in obraza, ni bilo od nikoder.

»Želel si si leče, Ivan, zdaj pa je niti pogledaš ne.«

»Pa veste, zakaj sem zahteval prav lečo?« je klavrno ponovil Ivan.

Brigalo je mater, zakaj je zahteval lečo. Zadovoljstvo v njej je rastlo, obraz ji je žarel v sreči, njeni pogledi so izzivali Ivana in se radovali na njegovi muki.

»Pravite, da dobim vse, kar mi srce poželi. Vse, vse bi mi sedaj dali, da dosežete svoj namen in se me iznebite. Pa dasi zaželim ptičjega mleka? Bi mi ga dali, ma...« Ivan se je pognal s stola, se ujel za mizo, iztegnil vrat in sklonil glavo proti njej, »ma-če-ha?«

Materi je v hipu izginilo zadovoljstvo z obraza. Oči so se ji razširile, ko da so osteklenele, roke so ji onemoglo omahnile z mize.

»Ma-če-ha!« je ponovil Ivan počasi, razločno in z naslado naglaševaje vsak zlog, »ma-če-ha, bi mi dali tudi ptičjega mleka, ne le leče, da bi vam prodal svoje prvorojenstvo?«

Materin obraz je bil bled, bled, nozdrvi so ji drgetale, oči so nepremično in ko v prikazen strmele v Ivana, roke so se ji tresle, ko jih je dvignila, da si s predpasnikom zakrije oči.

»Bledi ste, ma-če-ha! Ali vam je slabo, ma-če-ha? Ma-če-ha, ali naj koga pokličem?«

Mati so se krčevito oprijeli mize, sunkoma so se dvignili s stola in brez besede oddrseli iz sobe.

»Hvala ti, stol,« je rekel Ivan in ga potrepljal po lokih. »Ob pravem času in, ko je bila sila najhujša, si me uslišal. Nisi zaman župnikov stol. Še sedaj me ne zapusti, ko privihra oče v sobo.«

V vsej hiši je bilo tako tiho, ko da v njej vsi spiyo. Ivan je zaman čakal na očeta.

Ko je sprevidel, da oče ne pride, je Ivan s pokončno glavo in kot da nima leve noge krajše, odhitel v mesečino.

Lijan je pritekel iz svoje hišice in se vzpel proti njemu. Ivan si je položil prednji taci na rami in ga objel z obema rokama okoli vratu: »Nimam komu, pa povem tebi, Lijan: stol brez nog ne priziblje ob pravem času prave besede le župniku! O, da si jo videl, Lijan! Ne bo z mano pometala, ko da nisem fant! Ne bodo me tehtali tako, da bodo v eno skledico položili mojo krajšo nogo, v drugo pa Julkino sramoto! O, da si videl, Lijan, ma-če-ho! Vse, kar mi je naredila hudega, vse, kar sem se v tej hiši naužil bridkosti, vse sem jim poplačal z eno edino besedo: ma-če-ha! Kako sem le mogel ugibati in pri Divjakovih povpraševati, kdo je prišel na misel, da me tako sramotno prodajo in stehtajo, ko nihče drug ni tega zamislil, nihče drug ko ma-če-ha, ki bi bila pred ljudmi rada moja mamica. Da zaradi svoje krajše noge nisem fant ko drugi, misli, ha, sedaj ima besedo, ki odtehta to njeno misel. Prav, da ji nisem že kdaj prej zabrusil besede, ki jo zasluži, prav se je naredilo, da me je potisnila prav sedaj na župnikov stol in mi je isti o pravem času in v najhujši stiski razodel pravo besedo. Prav, da sem besedo, ki ji edina more do živega, prihranil za njeno največjo grdobijo: da bi jaz, prvorojeni sin z najlepšega posestva v fari, vzel Divjakovo Julko, tisto, ki je šla zaradi drugega v Muro! Ko da sem manj ko drugi fantje in ko da nimam duše ko drugi.« Stiskal je psa k sebi, da je živali pohajala sapa in je šavsnila z gobcem proti njegovemu obrazu, da ga opomni, naj je ne zadavi.

»Pes si, duše nimaš, pa vsega tega ne razumeš!« Dvignil je pasje šape s svojih ram in se ozrl na nebeške zvezde: velike in svetle so migotale, ko da se veselijo z njim in mu pritrjujejo. Z zvezd mu je zdrknil pogled po belih cvetovih na jablanah, ki so jih vsadili njegovi dedje z materine strani. Beli cvetovi so v mesečini blesteli, ko da se veselijo z njim in ga razumejo.